



Interventie

Dreumesfun

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie

Datum: 4 april

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Magito (Januari 2025).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Dreumesfun'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Inhoud.....	3
Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing	4
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel.....	7
1.3 Aanpak	9
2. Uitvoering	16
3. Onderbouwing.....	24
4. Onderzoek.....	34
5. Samenvatting werkzame elementen	36
6. Aangehaalde literatuur.....	37

Samenvatting

Dreumesfun is een universele, preventieve interventie gericht op laagdrempelige opvoedondersteuning aan opvoeders van kinderen van 13 tot 30 maanden. Het doel van Dreumesfun is het stimuleren van de brede ontwikkeling van kinderen door de opvoed- en ontwikkelingskennis, opvoedvaardigheden en het sociale steunnetwerk van opvoeders te versterken. Opvoeders en kinderen volgen het Dreumesfunprogramma samen, hiervoor komen zij naar de wekelijkse Dreumesfunlessen waar zij in groepsverband met andere opvoeders en kinderen spelactiviteiten uitvoeren. Tijdens de spelactiviteiten wordt aandacht besteed aan cognitieve-, (senso)motorische-, taal- en sociaal-emotionele vaardigheden van kinderen. Opvoeders krijgen ondertussen uitleg over de ontwikkeling en ontwikkelingsstimulatie van dreumesen, waarbij wordt ingegaan op wat dreumesen leren (ontwikkelingsopgaven) en wat dreumesen nodig hebben (opvoedvaardigheden). Opvoeders passen het geleerde direct in praktijk toe, ontvangen laagdrempelige feedback en krijgen ruimte om opvoed- en ontwikkelingsvragen te stellen.

Doelgroep

Dreumesfun richt zich op alle opvoeders van kinderen in de leeftijd van 13 tot 30 maanden. Het wordt ingezet als universeel preventief ouder-kind programma.

Doel

Dreumesfun heeft als hoofddoel het stimuleren van een gezonde, leeftijdsadequate, brede ontwikkeling van dreumesen door de opvoed- en ontwikkelingskennis, opvoedvaardigheden en het sociale steunnetwerk van opvoeders te versterken.

Aanpak

Het Dreumesfunprogramma bestaat uit wekelijkse bijeenkomsten waarbij dreumesen samen met hun opvoeder(s) in groepsverband spelen, leren en sociale contacten opdoen. Elke week heeft een eigen lesthema, opgebouwd volgens een vaste lesstructuur. Door uitleg over en uitvoering van ontwikkelingsstimulerende activiteiten wordt de brede ontwikkeling van het kind gestimuleerd en krijgen opvoeders handvatten om ook in de thuisomgeving de ontwikkeling van hun kind op een adequate en sensitieve manier te stimuleren.

Materiaal

Voor uitvoerders van Dreumesfun is er een algemene programmahandleiding beschikbaar, evenals een jaarvullend aanbod aan lesplannen voor de praktische uitvoering van de lessen. De lesplannen volgen dezelfde vaste opbouw, maar de benodigde materialen verschillen per les. Er wordt veel gewerkt met natuurlijk materiaal, open-einde speelmateriaal, muziek en gebaren. Elke les bevat materialen en activiteiten die de cognitieve-, (senso)motorische-, taal- en sociaal-emotionele ontwikkeling stimuleren.

Onderbouwing

De behoeften van jonge kinderen veranderen voortdurend. Dat geldt zeker ook voor de dreumestijd, een periode die niet alleen gepaard gaat met snelle ontwikkelingen op sociaal-emotioneel, talig, cognitief en motorisch gebied, maar ook met nieuwe uitdagingen in het ouderschap (Verhoeven et al., 2019). Bij vrijwel alle opvoeders leiden deze veranderingen tot een mate van onzekerheid en opvoedvragen. Deze opvoedvragen

kunnen zich opstapelen tot opvoedspanning wanneer opvoeders niet genoeg steun en begrip in hun eigen sociale steunnetwerk kunnen vinden (Blokland et al., 2003; Gleeson et al., 2016). Veel spanning en weinig sociale steun onder opvoeders kan de hechting en ontwikkeling van het kind negatief beïnvloeden (Kluwer, 2010; Ince & Kalthoff, 2020; van der Pas, 2017). Dreumesfun biedt structureel een positieve en veilige omgeving waarin opvoeders en dreumesen samen spelen en leren, hun onderlinge band versterken en andere opvoeders en dreumesen ontmoeten. Dit bevordert de brede ontwikkeling van dreumesen en versterkt de opvoedvaardigheden, de opvoedcompetentie en het sociale steunnetwerk van opvoeders. Dreumesfun is gebaseerd op meerdere psychologische en pedagogische theorieën, waaronder de ontwikkelingsgerichte leertheorie van Vygotsky (1978), de gehechtheidstheorie van Bowlby (1969), de stadia van cognitieve ontwikkeling van Piaget (1971), de sociaal-cognitieve leertheorie van Bandura (1971). Verder zijn ook elementen uit recenter verworven pedagogische inzichten, zoals de ouderschapstheorie (van der Pas, 2017), verwerkt in Dreumesfun.

Onderzoek

In 2020 is er een procesevaluatie uitgevoerd onder een uitvoerder en deelnemers van Dreumesfun. Hieruit kwam naar voren dat de uitvoerder de interventie naar behoren uitvoert, maar indien nodig activiteiten aanpast aan het ontwikkelingsniveau van de kinderen. De deelnemers zijn over het algemeen zeer tevreden over Dreumesfun en ervaren het als een veilige plek voor het stimuleren van de ontwikkeling van hun kind. Daarnaast geven deelnemers aan dat hun kinderen er leren om met anderen te spelen en dat deelnemers zelf het contact met andere opvoeders erg waarderen.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Opvoeders¹ van kinderen tussen de 13 tot 30 maanden vormen de doelgroep van Dreumesfun.

Dreumesfun is een preventief ouder-kind programma dat door laagdrempelige opvoedondersteuning, praktische handvatten en het sociale aspect bevorderlijk kan zijn voor elke opvoeder van een dreumes, aangezien vrijwel alle opvoeders kampen met opvoedvragen, opvoedonzekerheid en een sociaal steunnetwerk behoeven.

Selectie van doelgroepen

De inclusiecriteria voor Dreumesfun zijn als volgt:

- De opvoeder heeft een dreumes in de leeftijd van 13 tot 30 maanden.
- De opvoeder is gemotiveerd om actief met zijn/haar dreumes deel te nemen aan Dreumesfun.

De Dreumesfunlessen zijn praktijkgericht opgezet, waardoor ook laagopgeleide, anderstalige en mindertalige opvoeders succesvol kunnen deelnemen. Alle activiteiten worden in het Nederlands en eventueel Engels uitgelegd. Daarnaast staat in de lessen spelen, ervaren en oefenen centraal (ondersteund door gebaren die voor alle opvoeders te begrijpen zijn). Elke activiteit wordt door de begeleider van Dreumesfun voorgedaan, waardoor het los van de woordelijke uitleg ook te volgen is door te observeren en imiteren. Dit maakt dat alle opvoeders de activiteiten kunnen uitvoeren met hun dreumes.

Begeleiders ondersteunen in het sociale aspect van Dreumesfun door opvoeders met elkaar in contact te brengen. Ervaring wijst uit dat opvoeders die gebrekkig Nederlands of gebrekkig Engels spreken ook contacten opdoen binnen de groep. Begeleiders kunnen hierin extra stimuleren door bijvoorbeeld meerdere opvoeders bij een gesprek te betrekken.

Exclusiecriteria voor deelname aan Dreumesfun zijn:

- De opvoeder heeft een kind dat jonger is dan 13 maanden of ouder is dan 30 maanden.
Volgens Dreumesfun is een dreumes een dreumes wanneer: hij/zij in meer of mindere mate met anderen contact zoekt, vindt of heeft, onafhankelijker wordt van de ouders, alleen kan spelen met speelgoed of materialen, maar tegelijk wel met anderen kinderen gaat communiceren en de natuurlijke neiging tot ontdekken heeft. Ervaring leert dat Dreumesfun niet genoeg aansluit op de ontwikkeling van een kind wanneer deelnemers te vroeg beginnen. Opvoeders en het kind zullen zich dan niet prettig voelen. Belangrijk is daarom dat opvoeders een proefles volgen om te ervaren of hun kind rijp is voor het programma. Voor jongere kinderen kan deelname aan het prequel-programma 'Babyclub' worden overwogen. Dreumesfun is geschikt voor kinderen tot 30 maanden. Rond deze leeftijd vindt de overgang naar de peutertijd plaats. Deze overgang is vaak

¹ In dit werkblad hanteren we zoveel mogelijk de bredere term 'opvoeder' i.p.v. 'ouder'. Omdat in de onderliggende stukken (artikelen, onderzoeksrapporten) soms wel gesproken wordt van 'ouders', worden de termen soms door elkaar gebruikt.

merkbaar in de lessen: oudere dreumesen/bijna peuters zijn veel beter in staat de activiteiten langer vol te houden. Ook zullen ze meer gaan nadoen en zich beter "houden" aan de opdrachten die de begeleiders geven. Voor peuters kan de overstap naar het vervolgprogramma 'Peutersteps' overwogen worden.

- De opvoeder is niet gemotiveerd om deel te nemen.
- Er is sprake van problematiek bij de opvoeder of dreumes waardoor functioneren in een groep niet lukt. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om een ernstige psychische- of gedragsstoornis bij de opvoeder of dreumes die – naar het oordeel van de uitvoerder – de groepsdynamiek ernstig verstoort.
- Als de hulpvraag of de opgroei- en/of ontwikkelingsproblematiek in het gezin zwaardere ondersteuning behoeven dan Dreumesfun biedt, worden opvoeders doorverwezen naar gespecialiseerde hulporganisaties. Dreumesfun kan eventueel wel worden gevolgd als aanvulling op of ondersteuning naast zwaardere opvoedondersteuning.

Alle opvoeders kunnen zich vrijblijvend aanmelden voor een gratis proefles. Middels een proefles met intakegesprek en een uitgebreid inschrijfformulier wordt gevraagd naar de achtergrond en motivatie van geïnteresseerde deelnemers en wordt gesignaleerd op exclusiecriteria.

Betrokkenheid doelgroep

De doelgroep - opvoeders met een dreumes - is niet alleen betrokken geweest bij de ontwikkeling van het programma "Dreumesfun" maar vormde zelfs de aanleiding voor de ontwikkeling. De desbetreffende opvoeders volgden het prequel-programma voor baby's, 'De Babyclub', en wilden graag een vervolgprogramma wanneer hun baby's te oud werden voor deelname aan de Babyclub. De doelgroep is vervolgens betrokken geweest bij de ontwikkeling van Dreumesfun doordat het programma mede is geschreven door twee oud-deelnemers van de Babyclub. Ook in de doorontwikkeling van Dreumesfun is de doelgroep betrokken gebleven, bij Dreumesfun wordt ingespeeld op de behoeften van de doelgroep. Wanneer activiteiten niet aanslaan bij de kinderen, worden deze zo nodig aangepast. Er wordt hierbij eerst vanuit de uitvoerder beoordeeld of de activiteit ook daadwerkelijk niet past bij het ontwikkelingsniveau van de kinderen, en vervolgens wordt gekeken naar aanpassingen. Hierbij kan het zijn dat de activiteit makkelijker wordt gemaakt, of juist moeilijker. Op deze manier blijft de ontwikkeling van de programma's van Dreumesfun doorlopen. In 2020 is een onderzoek uitgevoerd onder de deelnemers, waarbij gevraagd werd naar verbeterpunten voor Dreumesfun. Deze resultaten zijn ook meegenomen in de doorontwikkeling van het programma. Tot slot is er een vervolgprogramma voor deelnemers van Dreumesfun ontwikkeld vanuit de behoefte naar voortzetting van het programma voor de oudste dreumesen en hun opvoeders. Het vervolgprogramma 'Peutersteps' sluit volledig aan op het Dreumesfunprogramma en kan worden gevolgd totdat de kinderen naar de basisschool gaan.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het hoofddoel van Dreumesfun is het bevorderen² van een gezonde, leeftijdsadequate, brede ontwikkeling bij dreumesen door de opvoed- en ontwikkelingskennis, opvoedvaardigheden en het sociale steunnetwerk van opvoeders te versterken.

² Dreumesfun is gericht op het *bevorderen* van een gezonde, leeftijdsadequate, brede ontwikkeling. Hoe groot die vooruitgang moet zijn is niet vooraf vastgesteld. Het is een universeel programma waaraan alle kinderen

Subdoelen

1. Na afloop van Dreumesfun zijn de opvoedvaardigheden van opvoeders versterkt. Concreet betekent dit:
 - Opvoeders kunnen hun dreumes na afloop van Dreumesfun zelfstandig stimuleren om zich adequaat te ontwikkelen op cognitief-, (senso)motorisch-, taalvaardig- en sociaal-emotioneel gebied. Bijvoorbeeld:
 - i. Opvoeders zijn in staat om hun dreumes 'rekenprikkel' te geven (door taal te geven aan de ontdekkingen die hun dreumes doet, zoals "Hé kijk! Die past niet! Hij is te klein!") (cognitieve ontwikkeling).
 - ii. Opvoeders zijn in staat om 'taal te geven' aan de wereld van hun kind, door het benoemen van alledaagse zaken, voorwerpen en handelingen (taalvaardige ontwikkeling).
 - iii. Opvoeders zijn in staat om technieken voor sociaal leren (imiteren) toe te passen bij hun dreumes (sociaal-emotionele ontwikkeling).
 - Opvoeders kunnen adequaat en sensitief benoemen wat hun dreumes ziet en ervaart tijdens een spelactiviteit;
 - Opvoeders zijn in staat zich in de belevingswereld van dreumesen te verplaatsen (mentaliseren), de gemoedstoestand van hun dreumes te benoemen en af te stemmen op de gedachten en gevoelens van hun dreumes (mind-minded taalgebruik);
 - Opvoeders zijn in staat om samenspeltechnieken en technieken voor risicovol spel en autonomie bevorderend spel in de dagelijkse opvoeding te implementeren.
2. Na afloop van de interventie voelen opvoeders zich meer competent en zeker:
 - Opvoeders hebben na afloop van Dreumesfun basiskennis over de ontwikkeling en opvoeding van hun kind;
 - Opvoeders hebben tenminste één van hun opvoedvragen of opvoedonzekerheden met elkaar gedeeld waardoor zij hebben ervaren dat het normaal is dat zij, net als andere opvoeders, opvoed- en ontwikkelingsvragen hebben.
3. Na afloop van de interventie ervaren opvoeders een versterking van hun sociale steunnetwerk:
 - Opvoeders hebben minimaal vier andere opvoeders (minimaal aantal deelnemers aan de interventie) van kinderen in dezelfde leeftijdsfase ter aanvulling op hun sociale netwerk ontmoet;
 - Opvoeders hebben een onderlinge band opgebouwd, ervaringen met elkaar uitgewisseld en van elkaar geleerd in de ontwikkelingsstimulerende spelactiviteiten.

Alle hierboven genoemde subdoelen – meer opvoedvaardigheden, meer kennis van de ontwikkeling en opvoeding van hun dreumes en meer sociale steun - dragen eraan bij dat opvoeders minder stress ervaren en beter om kunnen gaan met veranderingen in het ouderschap en daarmee beter in staat zijn aan te sluiten bij de behoeften van hun dreumes, een goede band met hun dreumes op te bouwen en zo de ontwikkeling van hun dreumes te bevorderen.

Na afloop van Dreumesfun vullen opvoeders een formulier in waarin zij per subdoel aangeven wat het programma hen heeft opgeleverd.

(ook kinderen met bijvoorbeeld fysieke of neurobiologische beperkingen) kunnen deelnemen. De individuele situatie van het kind zal bepalen hoe groot de uiteindelijke bevordering zal zijn.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Dreumesfun bestaat uit wekelijkse groepslessen van één uur waarin kinderen samen met hun opvoeder(s) in groepsverband spelen, leren en sociale contacten opdoen. Door uitleg over en uitvoering van ontwikkelingsstimulerende spelactiviteiten wordt de brede ontwikkeling van het kind gestimuleerd en ontvangen opvoeders praktische handvatten om ook in de thuisomgeving de ontwikkeling van hun kind leeftijdsadequaat en op een sensitieve manier te stimuleren. Tijdens de spelactiviteiten wordt aandacht besteed aan cognitieve-, (senso)motorische-, taal- en sociaal-emotionele vaardigheden. Opvoeders krijgen ondertussen uitleg over de ontwikkeling en ontwikkelingsstimulatie van dreumesen, waarbij wordt ingegaan op wat dreumesen leren (ontwikkelingsopgaven) en wat dreumesen nodig hebben (opvoedvaardigheden). Opvoeders passen het geleerde direct in praktijk toe, zien voorbeelden van elkaar, ontvangen laagdrempelige feedback en krijgen ruimte om opvoed- en ontwikkelingsvragen te stellen.

Het programma bestaat uit 30 lessen, elk met een ander thema. Hieronder zijn ter illustratie 10 thema's kort uitgewerkt:

- **Ballen**

Ballen zijn voor veel dreumesen favoriet en zijn heel goed voor de motorische ontwikkeling (ze leren bijvoorbeeld om te bukken, rennen en schoppen), maar kinderen leren ook spelenderwijs over de structuren, grootte, snelheid en gewicht. In dit thema doen we verschillende activiteiten met ballen, zo maken we muziek met sambaballen, gaan we meten met ballen, rollen we met strandballen en spelen we balletje balletje.

- **Bouwen**

In dit thema wordt er op allerlei manieren gebouwd. Zo starten de dreumesen met het bouwen met hun eigen lijf tijdens het liedje 'Deze vuist op deze vuist'. Daarna gaan we verder met allerlei bouw materiaal (duplo, grote blokken, kleine blokken) en combineren dit met ander spel materiaal (zoals kruiptunnels) om zowel de cognitieve als de motorische ontwikkeling te stimuleren.

- **Boerderij**

De boerderij spreekt tot de verbeelding van jonge kinderen en daarom is er veel speelgoed met dit onderwerp. In dit thema maken we een boerderijcircuit, maken we kennis met een boerderijdier en gaan de dreumesen ervaren hoe het is om als varkentjes in de modder te spelen.

- **De keuken**

Het eten van groente kan lastig zijn bij jonge kinderen. Sommige groentes hebben een bittere of uitgesproken smaak. Het herhaald aanbieden van deze groentes is belangrijk om kinderen te laten wennen aan de smaak. In dit thema gaan we de keuken in en verschillende smaken en texturen ervaren. De dreumesen en hun opvoeders gaan snijden, husselen, proeven en afwassen.

- **Dierentuin**

In dit thema gaan we naar de dierentuin. Net als de boerderij spreekt de dierentuin tot de verbeelding van jonge kinderen en is daarmee een goed thema om te werken aan allerlei ontwikkelingsgebieden. We gaan paardrijden (of kameelrijden, olifantrijden; de fantasie laten we de vrije loop) op een Rody, maken hokken voor de dieren en gaan dansen in de dierentuindisco.

- **Glitter en Glamour**

Pracht en praal spreken tot de verbeelding van jonge kinderen. In dit thema gaan we ons verwonderen over de mooie kleuren van glimmend materiaal, maken we een glitterketting en gaan we glow-in-the dark bowlen.

- **Herfst**

De herfst is een feest van zintuiglijke prikkeling. In dit thema gaan de dreumesen de herfst op allerlei manieren ervaren. Bijvoorbeeld met de blote voeten op het blote voetenpad en via allerlei activiteiten met bladeren. Zo proberen we door samen te werken de bladeren te laten vliegen, maar gaan we ze ook bestuderen en opplakken (en ervaren daarbij het verschil tussen "veel" en "weinig" bladeren).

- **Het huis**

In dit thema gaan we het huis verkennen. We gaan kijken welke kamers er allemaal in huis zijn, doen leuke activiteiten met allerlei huis-, tuin- en keukenspulletjes en proberen zelf ook een echt huis te bouwen van blokken.

- **Huisdieren**

Huisdieren nemen een belangrijke plaats in het leven van kinderen in: ze geven hen een veilig gevoel, leren verantwoordelijkheidsbesef en spreken tot de verbeelding. In dit thema doen we verschillende activiteiten waarin huisdieren centraal staan: we zingen allerlei liedjes die over huisdieren gaan, maken kennis met een huisdier, lezen boekjes over huisdieren en spelen kiekeboe met dierenknuffels.

- **In bad**

Rituelen zijn belangrijk voor dreumesen. Wassen/in bad gaan is een voorbeeld van zo'n dagelijks ritueel. Het is belangrijk voor dreumesen om rituelen te volgen zoals je ze altijd volgt. Het duurt even voordat zij wijzigingen daarin aankunnen. Door duidelijk te benoemen wat je gaat doen, wat de stappen zijn en welke volgende stap eraan komt maak je de wereld voor de dreumes voorspelbaar en daarmee veilig. In dit thema komen badrituelen uitgebreid aan bod. Opvoeders gaan hun dreumes voordoen hoe zij de pop in bad kunnen doen en de dreumesen gaan dit vervolgens ook zelf doen. Ook gaan we samen bellenblazen en doen we kiekeboe spelletjes met een badeendje.

Daarnaast zijn er 10 speciale feestlessen die ingezet kunnen worden tijdens de feestdagen en 7 buitenlessen voor de zomervakantie. Bij het plannen van de thema's is het handig om rekening te houden met de seizoenen. Soms leent het ene thema zich beter voor een seizoen dan een ander thema.

Deelnemende opvoeders komen op een vast tijdstip met hun dreumes naar de leslocatie. Om overprikkeling te voorkomen en voldoende speelruimte te garanderen kunnen per les, ongeacht de locatiegrootte, maximaal tien dreumesen en twintig opvoeders deelnemen. Bij kleine leslocaties geldt een lager deelnemersmaximum waarbij minimaal 3,5 m² per kind wordt berekend.

Omdat niet met lesseizoenen wordt gewerkt en voorkennis niet vereist is, kunnen opvoeders en dreumesen op elk moment bij Dreumesfun instromen na het volgen van een proefles. De lessen worden aangeboden in een abonnementsvorm waarbij de minimale afname 3 maanden is, zodat opvoeder en kind voldoende kennis uit het programma kunnen halen. Het is belangrijk dat opvoeders minimaal een kwartaal aan het programma meedoen om optimaal te kunnen profiteren van het aanbod. Deze termijn is nodig voor het creëren van een veilige plek, continuïteit en herkenning. Er geldt geen maximaal aantal lessen dat opvoeders met hun kind kunnen volgen, opvoeders hebben hierin de vrije keuze om te stoppen of door te gaan met de lessen. Het kan dus ook voorkomen dat opvoeders en dreumesen sommige lessen twee keer

volgen. Dit vormt geen bezwaar, aangezien er tussen de eerste en tweede keer bijna een jaar verstreken zal zijn. Een jaar waarin de dreumes (letterlijk en figuurlijk) is doorgegroeid, wat eraan bijdraagt dat zowel de dreumes als de opvoeder de inhoud van de les ook echt anders zullen beleven.

Wel speelt de leeftijdsgrens een rol, waarbij kinderen van 30 maanden en ouder moeten stoppen met Dreumesfun. Vanaf 30 maanden kunnen de kinderen en hun opvoeders doorstromen naar het vervolgprogramma 'Peutersteps', dit kan worden gevolgd totdat het kind naar de basisschool gaat.

Inhoud van de interventie

De werving van deelnemers

Veel deelnemers komen zelf bij Dreumesfun terecht nadat zij de Babyclub hebben gevolgd. Verdere werving van deelnemers gebeurt via instellingen zoals consultatiebureaus, kinderopvangorganisaties, centra voor jeugd en gezin en huisartsen die deelnemers doorverwijzen naar Dreumesfun. Ook worden deelnemers geworven via sociale media en via huidige deelnemers van Dreumesfun. De ontwikkelaars van Dreumesfun promoten tevens incidenteel op relevante beurzen en evenementen waar zij, voor zover mogelijk, ter plaatse demonstraties geven van de Dreumesfunlessen.

Het bereiken van kwetsbare gezinnen

Een optimaal functionerende Dreumesfun bereikt ook kwetsbare groepen zoals laagopgeleide opvoeders, anderstalige opvoeders en opvoeders uit achterstandswijken. In de praktijk bereikt Dreumesfun deze gezinnen op dit moment echter minder goed. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat Dreumesfun niet gesubsidieerd wordt, waardoor de kosten voor kwetsbare gezinnen te hoog zijn om deel te nemen. Een andere factor die een rol speelt is dat consultatiebureaus niet altijd willen meewerken aan het wervingsproces. Zo geeft het consultatiebureau in Almere aan geen reclame te willen maken voor derden omdat zij dit oneerlijk vindt tegenover andere preventieve opvoedinterventies. Er worden wel stappen ondernomen om het bereik onder deze doelgroep te vergroten. Wat betreft extra financiering kan er voor speciale doelgroepen als nieuwkomers, tienerouders en LVB-ouders, een beroep gedaan worden op financiering vanuit de GOAB toelidingsmiddelen en/of actieprogramma's "Kansrijke Start" en "Zorg voor de jeugd".

Voorafgaand aan deelname

Dreumesfun is toegankelijk voor alle opvoeders met een dreumes van 13 tot 30 maanden oud. Voordat opvoeders deel kunnen nemen aan de lessen van Dreumesfun vullen zij een aanmeldformulier voor een proefles in. Opvoeders die doorstromen vanuit de Babyclub kunnen ook een gratis proefles bij Dreumesfun doen. In overleg met de begeleider van de Babyclub wordt dan bepaald of een kind toe is aan deze volgende stap. In het aanmeldformulier worden een paar vragen gesteld ten aanzien van de verwachtingen van Dreumesfun van opvoeders. Deze dient, tezamen met de definitieve aanmelding, als startmeting voor het toekomstig effectonderzoek en als bewustwording voor opvoeders over ontwikkelingsmogelijkheden voor hun kind en de verwachtingen van hun deelname aan Dreumesfun. In het definitieve inschrijfformulier worden contactgegevens verzameld, wordt geïnformeerd naar o.a. allergieën bij opvoeder en dreumes, zodat hier rekening mee kan worden gehouden bij het selecteren van lesmateriaal en worden vragen gesteld over de opvoeding en ontwikkeling. Bij bijzonderheden, zoals vroeggeboorte of een fysieke beperking, wordt in overleg met

opvoeders besproken wat mogelijke barrières zijn voor deelname en met welke simpele aanpassingen deelname eventueel mogelijk is.

Als er plek is binnen de groep worden de opvoeder en dreumes uitgenodigd voor een gratis en vrijblijvende proefles met kennismakingsgesprek, zodat de opvoeder een goed beeld krijgt van Dreumesfun. Als er nog niet direct plek is wordt omwille de continuïteit en groepsdynamiek met een wachtlijst gewerkt voordat de proefles plaatsvindt, zodat nieuwe deelnemers altijd meteen na een proefles in kunnen stromen. In het contactmoment na de proefles kan worden beoordeeld of Dreumesfun geschikt is voor de behoefte en/of hulpvraag van de opvoeder. Na de proefles en het contactmoment met de opvoeder beslist de opvoeder of zij een abonnement voor Dreumesfun willen afsluiten. Bij het afsluiten van een abonnement vult de opvoeder nogmaals een korte vragenlijst in, ingevoegd in het inschrijfformulier. Ditmaal gaan de vragen over de opvoeding en ondersteuning in de opvoeding. Ook deze vragen dienen als startmeting voor toekomstig effectonderzoek, en als bewustwording voor opvoeders over ontwikkelingsmogelijkheden voor zichzelf en hun kind.

De lesopbouw

Elke Dreumesfunles volgt dezelfde opbouw en tijdsindeling zodat opvoeders en dreumesen weten wat ze tijdens de les kunnen verwachten. Deelnemers zijn een kwartier voor aanvang van de les aanwezig en worden door de begeleider(s) verwelkomd met koffie en thee in de ontmoetingsruimte. De ontmoetingsruimte biedt zitplaatsen voor opvoeders om met elkaar in gesprek te gaan. Voor dreumesen biedt de ontmoetingsplek ruimte om aan de locatie en andere kinderen te wennen en om zelfstandig, met andere kinderen of met opvoeders te spelen met de uitgestalde speelmaterialen. Vervolgens worden de opvoeders en kinderen naar een aparte lesruimte geleid en kan Dreumesfun beginnen. Halverwege de les wordt circa 15 minuten gepauzeerd in de ontmoetingsruimte. Tijdens de pauze kunnen opvoeders hun dreumesen verschonen en voeden. Ook is dit een moment waarop er extra ruimte is voor vragen aan of het uitwisselen van persoonlijke ervaringen met de begeleider(s). Deelnemers willen vaak hun verhaal doen of vragen om advies. De begeleider is daarvoor beschikbaar en neemt deze ervaringen mee in de lessen. Opvoeders weten bovendien dat ze de les indien nodig op elk gewenst moment met hun dreumes mogen verlaten wanneer de behoeften van het kind of opvoeder daarom vragen. Na afloop van de les is er voor de opvoeders en kinderen de mogelijkheid om nog in de ontmoetingsruimte te verblijven, waarbij de kinderen met elkaar kunnen spelen, en de opvoeders de vrijheid hebben om met andere opvoeders te praten.

De opbouw van de lessen is als volgt:

15 minuten	Inloop opvoeders en dreumesen bij de ontmoetingsplek en centrale speelruimte
5 minuten	Verplaatsen naar leslokaal Welkom heten opvoeders en kinderen
5 minuten	Vast welkomstliedje, waarbij gebruik wordt gemaakt van 'Kikker de handpop' Korte toelichting van het thema en de activiteiten van deze week
5 minuten	Introductieliedje wat aansluit op het thema van de week
15 minuten	Twee activiteiten met uitleg over achterliggend(e) ontwikkelingsgebied(en)
5 minuten	Opruimen speelmateriaal activiteiten met het opruimliedje
10 minuten	Pauze en spelen op de speelplaats in de middenruimte

10 minuten	Eén activiteit met uitleg over achterliggend(e) ontwikkelingsgebied(en)
5 minuten	Kijkactiviteit of voorlezen
5 minuten	Gedag zwaaien met vast 'tot ziens' liedje
15 minuten	Naspelen en ontspannen in de speelruimte Klaarmaken om naar huis te gaan

Het welkomstliedje en het afscheidsliedje zijn iedere week hetzelfde. Beide liedjes worden ondersteund door de handpop 'kikker', de mascotte van Dreumesfun. De kikker is bewust gekozen. Een kikker maakt sprongen, dit staat symbool voor de grote sprongen in de ontwikkeling die de kinderen in deze leeftijdsfase maken. Elke les heeft een eigen thema, gebonden aan iets actueels waar dreumesen in het dagelijks leven mee te maken hebben, zoals "Herfst", "In bad" en "Het huis". Door het thema actueel te maken sluiten de lessen aan op de belevingswereld van dreumesen en wordt de drempel voor opvoeders verlaagd om de geleerde vaardigheden en kennis thuis in te zetten. De activiteiten sluiten aan op het thema en worden aangeboden via een dakpanmodel. Het dakpanmodel houdt in dat veel activiteiten nieuw en uitdagend zijn, maar dat er ook activiteiten zijn die de kinderen al kennen van een voorgaande les. Zo weten de dreumesen en opvoeders waar ze aan toe zijn en krijgen ze de activiteiten goed onder de knie. De spelactiviteiten bieden een combinatie van ontwikkelingsstimulering en opvoedondersteuning. De activiteiten uit een les stimuleren elk een ander aspect van de ontwikkeling. Zo stimuleren muziekactiviteiten vaak spraak-taalontwikkeling en motoriek, en een voelactiviteit met 'modder' (maïzena, water en cacaopoeder) stimuleert op cognitief gebied het herkennen van patronen en texturen, evenals de sensomotorische ontwikkeling. Alle activiteiten spelen daarnaast in op het versterken van de relatie tussen opvoeder en dreumes, het vergroten van de ontwikkelings- en opvoedkennis en het versterken van de opvoedvaardigheden. Met andere woorden: opvoeders leren hoe zij de ontwikkeling van hun kind op een adequate en sensitieve manier kunnen stimuleren.

Om de woordenschat te vergroten staan er elke week vier woorden centraal die ook bij het thema van die week passen. Deze woorden komen uit de woordenlijst van het Stichting Leerplanontwikkeling (SLO). Het zijn woorden die de kinderen moeten kennen als ze naar school gaan. Deze woorden bieden opvoeders houvast tijdens het spelen en praten met hun kind tijdens alle activiteiten. Begeleiders gebruiken deze woorden veelvuldig in verschillende contexten, zowel voor, tijdens als na de activiteiten (bijvoorbeeld bij het woord 'bootje': "Wij gaan straks varen in de bootjes!", "Oh jij zit in een bootje!" en "Heb je lekker in je bootje gevaren?"). Tijdens het lesgeven wordt bovendien ondersteuning van taal gegeven door middel van gebaren. De gebaren zijn afkomstig uit de officiële Nederlandse gebarentaal. Er zijn vaste gebaren die wekelijks terugkomen, zoals de gebaren uit het start- en slotlied, en nieuwe gebaren die bij het lesthema horen. De gebaren kunnen de taalontwikkeling van kinderen stimuleren, de communicatie tussen opvoeder(s) en dreumes bevorderen en daarmee het sensitief ouderschap en de hechtingsrelatie versterken (Bohn Stafleu van Loghum, 2016).

Om de brede ontwikkeling zo volledig mogelijk in het programma op te nemen, is het programma opgezet vanuit een kapstokbenadering waarin de focus op vijf kleinere ontwikkelingsgebieden ligt die samen de brede ontwikkeling stimuleren. Iedere les bevat daarom spelactiviteiten die te maken hebben met één van de volgende ontwikkelingsgebieden:

- Rekenen (onderdeel van de overkoepelende cognitieve ontwikkeling)

Het ontluikend rekenen wordt bijvoorbeeld gestimuleerd door dreumesen in spelactiviteiten ervaringen op te laten doen met allerlei begrippen zoals: groot/klein, dik/dun, lang/kort, hard/zacht. Verschillende ondersteunende materialen worden daarbij ingezet (duplo, kleine blokken, grote blokken, ballen etc.). Ouders leren daarnaast om 'rekenprikkels' te geven.

- **Taal** (onderdeel van de overkoepelende cognitieve ontwikkeling)

Een van de manieren waarop de taalontwikkeling wordt gestimuleerd is door het zoveel mogelijk actief benoemen van de wereld om de dreumes heen. Zo leren dreumesen de woorden die bij voorwerpen horen. Ook wordt aandacht besteed aan het goed aanleren van de taal, worden regelmatig boekjes gelezen en wordt er iedere les gezongen. Met behulp van gebarentaal wordt de spraak-taalontwikkeling extra ondersteund en gestimuleerd.

- **Sociaal-emotioneel**

Een dreumes zit nog volop in zijn egocentrische fase en kan nog niet sociaal met leeftijdsgenoten omgaan. Binnen Dreumesfun spelen dreumesen daarom naast elkaar en nog niet met elkaar. Ze zien elkaar wel spelen, wat leidt tot nieuwe en belangrijke speelsituaties. De speelplaats is binnen Dreumesfun een plek waar de kinderen lekker vrij kunnen spelen. Er liggen materialen die de motoriek stimuleren, maar de kinderen zullen ook elkaar tegenkomen, wat erg goed is voor de sociale ontwikkeling.

- **Motorisch** (fijne en grove motoriek)

Ook op het gebied van de motoriek maakt de dreumes hele sprongen. Van kruipen gaan ze naar lopen. Er worden verschillende spelactiviteiten gedaan om deze motorische ontwikkeling te stimuleren, zoals balspellen, dansen, rijden op een Rody, knutselen met bladeren en werken in de keuken. Kruipen blijft tegelijkertijd erg belangrijk. Het is een complexe beweging waarbij de linker en rechter hersenhelften goed met elkaar moeten samenwerken. Binnen Dreumesfun worden daarom in de spelactiviteiten regelmatig kruiptunnels gebruikt om het kruipen te bevorderen.

- **Sensomotorisch** (zintuiglijke ontwikkeling: Horen, zien, voelen, proeven en ruiken)

De zintuiglijke ontwikkeling wordt binnen Dreumesfun in verschillende activiteiten gestimuleerd. Zo laat een activiteit als 'varkentjes in de modder' dreumesen kennis maken met het voelen van modder, maar ook met water en zeep en het begrip van de ervaring 'droog.'

Tijdens de spelactiviteiten krijgen opvoeders uitleg over het ontwikkelingsgebied dat door de activiteit wordt gestimuleerd, passend bij de ontwikkelingsfase van de dreumes. Ook leren opvoeders hoe zij deze ontwikkelingsgebieden thuis op een adequate en sensitieve manier kunnen stimuleren. Daarvoor krijgen zij verschillende praktische handvatten.

De relatie tussen opvoeder en dreumes, het vergroten van opvoed- en ontwikkelingskennis en het versterken van opvoedvaardigheden staan in de spelactiviteiten continu centraal. Aan die positieve relatie wordt bijvoorbeeld direct gewerkt via plezierige activiteiten als samen zingen, samen opruimen, samen spelen op de speelplaats en voorlezen. Daarnaast is er tijdens alle activiteiten veel aandacht voor het 'taal geven' aan de wereld van de dreumes. Door het benoemen van alledaagse zaken, voorwerpen en handelingen leren dreumesen de woorden die bij de voorwerpen horen ("Ik ga jou even aankleden. Kijk we doen je blauwe trui aan! Eerst over je hoofd, je arm door de mouw, je andere arm door de mouw en nu ben je klaar!"). Opvoeders leren bijvoorbeeld ook het belang van het geven van rekenprikkels ("Hé kijk! Die past niet! Hij is te klein!" of "Is deze te klein of te groot?"). De begeleiders hebben daarbij een voorbeeldfunctie. Zij fungeren tijdens de spelactiviteiten als rolmodel, geven complimenten en tips en laten ouders zien hoe zij woorden kunnen geven aan de wereld

van hun kind (bijvoorbeeld door het uitbundig voordoen en het blijven benoemen). De begeleider besteedt tijdens de spelactiviteiten ook veel aandacht aan de gemoedstoestand van de dreumesen, maakt opvoeders daarvan bewust en leert hen om hetzelfde te doen. Zo is het best frustrerend voor dreumesen dat zij wel al bezig zijn om de wereld te ontdekken, maar nog niet altijd goed in staat zijn om zich goed uit te drukken. Dit kan boosheid veroorzaken. De begeleider legt dit aan opvoeders uit en laat ook zien hoe zij hun dreumes hierbij kunnen helpen. Aangezien dreumesen zich beter met behulp van hun handen kunnen uitdrukken dan met gesproken taal, is een simpel hulpmiddel daarbij bijvoorbeeld het gebruik van gebaren.

Ook leren opvoeders verschillende speltechnieken aan. Begeleiders moedigen opvoeders bij de spelactiviteiten bijvoorbeeld aan om hun kind zoveel mogelijk de ruimte te geven en zelf te laten verkennen maar ook om tegelijkertijd wel beschikbaar te blijven om hun kind te kunnen ondersteunen als dat nodig is. Opvoeders zijn vaak gewend om kinderen mee te nemen in een spel. Tijdens Dreumesfun laten de begeleiders opvoeders ervaren dat dit ook andersom kan. Door eerst bij hun dreumes te gaan zitten en te kijken, gaan zij zien wat hun kind aan het spelen is. Door dit te benoemen worden opvoeder en dreumes zich bewust van het spel. Het is hierna gemakkelijker mee te spelen met de dreumes en meer aan te sluiten bij zijn spel. Veel opvoeders zijn onzeker als hun kind iets anders doet dan de opdracht of activiteit. De begeleider wijst ouders op de vindingrijkheid van hun dreumes en prijst de kinderen hierom. Dat geeft zowel het kind als ouder een fijn gevoel.

Bovendien wordt bij Dreumesfun ook het sociale netwerk van opvoeders gestimuleerd door gebruik te

maken van een Whatsappgroep-met alle opvoeders uit de groep. Hierin worden foto's van de lessen met elkaar gedeeld, maar ook opvoedvragen, handige tips en ideeën voor nieuwe activiteiten. Ook staat er voorafgaand en na afloop van de lessen en tussendoor in de pauze koffie en thee klaar voor de opvoeders. De koffiemomenten geven opvoeders gelegenheid om buiten de les met elkaar te praten en ontspannen, en op die momenten worden er dan ook regelmatig onderlinge speelafspraken gemaakt.

Afsluiting en evaluatie

Dreumesfun werkt met abonnementen van 3 maanden, 6 maanden of 12 maanden. Voordat het abonnement afloopt krijgt de opvoeder een herinnering en het aanbod om opnieuw een lesabonnement af te nemen. Alle opvoeders wordt gevraagd een evaluatieformulier in te vullen, ongeacht of het abonnement verlengd wordt of niet. Middels de startevaluaties voorafgaand aan en na afloop van de proefles, en de eindevaluatie na afloop van het abonnement, wordt een voor- en nameting gecreëerd voor het toekomstig effectonderzoek.

Vanaf een leeftijd van ongeveer 30 maanden kan doorstromen naar het vervolprogramma 'Peutersteps' overwogen worden. Opvoeders kunnen daarvoor – in overleg met de begeleider – een gratis proefles volgen.

2. Uitvoering

Materialen

Materialen voor de werving:

- Website
- Sociale mediakanalen
- Flyers
- Organisaties (CJG, huisartsen, ouder-kind centra, Mama Café, consultatiebureaus, kinderopvangorganisaties)
- Opvoeders

Materialen voor de uitvoering:

- Inschrijfformulier op de website
- Handleiding voor uitvoerders over de achtergrond, werkwijze en uitvoering van Dreumesfun
- Tips voor het aanschaffen van spelmateriaal
- Achtergrondinformatie over het ontwikkelingsverloop
- Evaluatieformulieren
- Lesplannen
 - Achtergrondinformatie over het thema, koppeling naar de ontwikkeling
 - Beschrijving van de activiteiten en ontwikkelingsstimulatie
 - Benodigde muziek, materialen en gebaren
- Muziekbestanden behorend bij de lesplannen
- Speelmateriaal behorend bij de lesplannen en spelmaterialen voor ontspanning
 - Muziekinstrumenten, sensorisch speelgoed, knutselmaterialen, doeken, decoratie et cetera

Uitgangspunt binnen Dreumesfun is dat veel alledaags materiaal geschikt is om mee te spelen: van potten en pannen uit het keukenkastje tot knopen van de kringloopwinkel of gefabriceerd speelgoed, zoals speelgoedautootjes. Uitvoerders van Dreumesfun maken zelf de keuze voor het spelmateriaal (net zoals opvoeders dat in het dagelijks leven doen). Zij zijn zich er daarbij van bewust dat het materiaal veilig moet zijn en veilig gebruikt moet kunnen worden.

Alle materialen zijn verkrijgbaar bij reguliere MKB-winkels, groothandels en/of leveranciers van kinderdagverblijven. Als spelmateriaal zelf gemaakt is, dan staat in het lesplan uitgelegd hoe dit gemaakt kan worden en wat daarvoor nodig is.

Materialen voor de evaluatie:

- Evaluatieformulier voor uitvoerders: Het handboek bevat een evaluatie-instrument voor de uitvoerders dat na iedere les wordt ingevuld. Hiermee houdt de uitvoerder de eigen ontwikkeling en leerdoelen bij en wordt aansluiting met de doelgroep gewaarborgd
- Evaluatieformulier voor opvoeders: Opvoeders geven iedere drie maanden (geanonimiseerd) feedback op Dreumesfun
- Registratieformulier voor opvoeders: Praktische informatie en contactgegevens voor de inschrijving
- Startevaluatievragenlijst voor opvoeders: Bij het inschrijven wordt opvoeders gevraagd een startevaluatie in te vullen. Dit maakt opvoeders bewust van hun ontwikkelingsmogelijkheden en verwachtingen van deelname aan Dreumesfun. Bovendien kan de startevaluatievragenlijst worden gebruikt als nulmeting waardoor effectonderzoek naar de effectiviteit van Dreumesfun mogelijk wordt
- Proceसेvaluatievragenlijst opvoeders: Na drie maanden bij Dreumesfun wordt opvoeders gevraagd opnieuw de startevaluatievragenlijst in te vullen. Dit creëert bewustzijn bij opvoeders over de recente ontwikkelingen van hun kind en zichzelf.

Bovendien kunnen uitvoerders de antwoorden van de nulmeting vergelijken met de antwoorden na deelname aan Dreumesfun, dit geeft inzicht in de effecten van Dreumesfun.

Locatie en type organisatie

- 0 Basisvoorziening voor alle kinderen en jongeren
- 0 Voorziening voor lichte hulp en ondersteuning

Dreumesfun behoort tot een basisvoorziening voor alle kinderen tussen de 13 en 30 maanden, en kan uitgevoerd worden op locaties die gericht zijn op de ontwikkeling van het jonge kind. De locatie waar Dreumesfun wordt uitgevoerd dient een aangename en ontwikkelingsstimulerende plek voor jonge kinderen te zijn. Voor implementatie van Dreumesfun worden de volgende locatievoorwaarden gesteld:

- De lesruimte is kindvriendelijk en veilig
- De lesruimte biedt voldoende bewegingsruimte voor de dreumesen, hierbij wordt uitgegaan van minimaal 3,5 m² per dreumes
- De lesruimte biedt voldoende ruimte voor het benodigde spelmateriaal
- De lesruimte zelf, en in het bijzonder de vloer van de lesruimte, is schoon
- De lesruimte heeft goede ventilatie-, verlichtings- en verduisteringsmogelijkheden
- De locatie is goed bereikbaar voor de doelgroep door bijvoorbeeld (gratis) parkeergelegenheid en nabijheid van bushaltes en treinstations
- De locatie beschikt over een verschoonruimte en een beschutte voedingsruimte
- De locatie beschikt over een ruimte die kan worden ingericht als informele speelruimte waar dreumesen en opvoeders voorafgaand aan de les, in de pauze en na afloop van de les met andere opvoeders en dreumesen kunnen praten, spelen of uitrusten

Bij het selecteren van geschikte locaties gaat de voorkeur uit naar een groepsruimte in een kinderdagverblijf aangezien de faciliteiten van kinderdagverblijven vaak al aan bovenstaande criteria voldoen: deze ruimtes moeten vanuit de wetgeving al veilig zijn voor jonge kinderen (denk bijvoorbeeld aan beveiligde stopcontacten). Indien Dreumesfun toch op een andere locatie wordt uitgevoerd, is het van belang dat uitvoerders ervoor zorgen dat de ruimte en materialen veilig zijn voor kinderen van deze leeftijd.

Daarnaast is het van belang om te benadrukken dat de dreumesen altijd onder begeleiding van hun opvoeders spelen. Opvoeders maken zelf de keuze voor deelname aan activiteiten en kunnen het altijd aangeven als zij een activiteit niet veilig vinden (bijvoorbeeld een parcours waarin dreumesen over meubels heen moeten klimmen of onder meubels door moeten gaan). Zij begeleiden hun kind hier individueel bij. De ervaring leert echter ook dat opvoeders vaak ontdekken dat hun kind meer kan dan ze dachten. Daarnaast is het goed voor opvoeders om samen met hun kind ook voor "spannende uitdagingen" te komen staan. Het geeft ze de mogelijkheid om daarmee te oefenen in de veilige en intieme omgeving van een Dreumesfungroep.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Uitvoerders van Dreumesfun hebben tenminste een MBO-4 opleiding of equivalent daarvan afgerond in een pedagogisch gerelateerde opleiding. De ervaring is dat uitvoerders met deze opleidingsachtergrond voldoende kennis en vaardigheden hebben om een dergelijk universeel preventief speel/leerprogramma uit te voeren. Om Dreumesfun laagdrempelig aan te kunnen bieden is het daarnaast belangrijk om

uitvoerders in te zetten die goed kunnen 'levelen' met de doelgroep. Deze vaardigheid is niet gebonden aan een opleidingsniveau.

Daarnaast hebben uitvoerders van Dreumesfun het verplichte 'train de trainer' programma gevolgd, bestaande uit twee bijeenkomsten van één dagdeel.

Uitvoerders van Dreumesfun beschikken over de volgende kenmerken en competenties:

- Is gemotiveerd om met het Dreumesfun programma aan de slag te gaan
- Heeft affiniteit met jonge kinderen
- Weet opvoeders en kinderen te enthousiasmeren voor activiteiten
- Heeft inzicht en kennis over de brede ontwikkeling van kinderen van 1 tot 3 jaar
- Weet welk speelmateriaal op welke manier kan worden aangeboden om aan te sluiten bij het ontwikkelingsniveau van dreumesen
- Kan opvoeders en kinderen sturen en begeleiden indien nodig
- Kan inspelen op de behoeften van opvoeders en kinderen

Het aanleren van interactievaardigheden is een belangrijk onderdeel van de MBO-opleiding voor pedagogisch medewerkers. Uitvoerders van Dreumesfun hebben tijdens hun opleiding leren werken met de volgende zes interactievaardigheden: sensitieve responsiviteit; respect voor autonomie; structureren en grenzen stellen (dit zijn basale interactievaardigheden die noodzakelijk zijn voor kinderen om zich prettig en gezien te voelen op de kinderopvang); praten, uitleggen en luisteren; stimuleren van de ontwikkeling; begeleiden en stimuleren van onderlinge interactievaardigheden (dit zijn educatieve interactievaardigheden die belangrijk zijn om kinderen de kans te geven om zichzelf en elkaar te ontdekken en om nieuwe dingen te leren). Dit biedt voldoende basis om ook tijdens de uitvoering van Dreumesfun de interactie tussen opvoeders en hun kind te kunnen observeren en – indien nodig- te begeleiden.

- Beschikt over de competenties, vaardigheden en culturele sensitiviteit die nodig zijn om alle kinderen en opvoeders te betrekken.
Uitvoerders van Dreumesfun hebben een professionele werkhouding waarin opvoeders en dreumesen met respect worden benaderd. Onderdeel van deze werkhouding is betrokkenheid en een open en nieuwsgierige opstelling naar de (al dan niet cultureel bepaalde) rituelen en gebruiken van gezinnen.
- Beschikt over goede communicatieve vaardigheden en kan problemen op een professionele manier met opvoeders bespreken
- Is opgeleid in het Dreumesfunprogramma (zie hieronder voor meer informatie over het train-de-trainer programma)

Tijdens het 'train de trainer' programma worden de volgende vaardigheden aangeleerd en verder uitgebreid:

- Weet opvoeders en kinderen te stimuleren tijdens het uitvoeren van de activiteiten. Uitgangspunt daarbij is dat begeleiders vooral faciliterend zijn: zij staan niet boven maar naast de opvoeders. Zij zijn wel een rolmodel maar geen juf. De begeleiders kijken samen met de opvoeders naar de behoeften van het kind, geven woorden aan wat zij zien bij de kinderen en helpen opvoeders daarmee om ook makkelijker te kunnen herkennen en benoemen
- Heeft inzicht in en kennis van de brede ontwikkeling van kinderen van 1 tot 3 jaar en de opvoedvaardigheden die daarbij horen
- Weet welk speelmateriaal op welke manier kan worden aangeboden om goed aan te sluiten bij het ontwikkelingsniveau van de dreumesen
- Kan opvoeders en kinderen begeleiden en sturen indien nodig (bijvoorbeeld door een voorbeeld voor opvoeders te zijn in mind-minded taalgebruik en sensitief en responsief reageren)
- Kan inspelen op behoeften van opvoeders en kinderen. De begeleider is daarbij ook in staat om vragen van opvoeders te verbinden aan andere opvoeders

- Kan zich inleven in achtergronden, standpunten en denkniveaus van diverse opvoeders en kinderen, zich open opstellen en respectvol omgaan met verschillende (al dan niet cultureel bepaalde) gebruiken en rituelen binnen gezinnen.
- Beschikt over goede communicatieve vaardigheden en kan problemen op een professionele manier met opvoeders bespreken.
- Uitgangspunt van Dreumesfun is dat alle opvoeders te maken hebben met opvoedonzekerheid en vragen over de opvoeding. De begeleider van Dreumesfun verbindt opvoeders aan elkaar vanuit de ervaring dat zij veel van elkaar kunnen leren en op elkaar kunnen terugvallen. In het kader van normaliseren verwijst de begeleider dan ook niet direct door naar professionals bij 'gewone' opvoedingsvragen. Dit betekent niet dat begeleiders niet bedacht zijn op eventuele zwaardere problematiek. De begeleider kan herkennen wanneer er problemen zijn in de interactie tussen opvoeders en hun dreumes en dit in openheid met opvoeders bespreken. De begeleider kan deze gesprekken vanuit gelijkwaardigheid ('naast de opvoeder staan in plaats van daarboven') voeren.
- Ook kan de begeleider herkennen welke problematiek en hulpvragen te complex van aard zijn voor deelname aan Dreumesfun en verdiept deze zich in lokale instanties en hulpverleners (huisarts, JGZ, Bureau Kind & Gezin etc.) zodat deelnemers met complexe problematiek of hulpvragen naar professionals doorverwezen kunnen worden. Indien er sprake is van zorgen omtrent de veiligheid van het kind kan eventueel ook melding gemaakt worden bij het meldpunt kindermishandeling, Veilig Thuis.

De kwaliteit van de competenties en vaardigheden wordt (in overleg met de licentienemer) beoordeeld door de trainer van het Jonge Kind Centrum, die eveneens het assessment (zie volgende paragraaf) afneemt en ook de jaarlijks studiebijeenkomsten organiseert.

Uitvoerders van Dreumesfun hebben – wanneer zij pedagogisch medewerker zijn binnen een kinderopvangorganisatie – een VOG die doorlopend gescreend wordt. In het geval er geen dienstverband is met een (kinderopvang)organisatie waarbinnen de VOG (t.a.v. het in aanraking komen met jonge kinderen) verplicht is, is het vereist om een VOG aan te vragen. Daarnaast is het van belang om te benadrukken dat uitvoerders binnen Dreumesfun nooit alleen zijn met de dreumesen. Opvoeders zijn altijd aanwezig bij de bijeenkomsten.

Kwaliteitsbewaking

Om de kwaliteit van Dreumesfun te bewaken volgen nieuwe uitvoerders het verplichte 'train de trainer' programma. De precieze duur van de training is afhankelijk van de startbekwaamheid van de uitvoerders in spé, wat beoordeeld wordt door de trainer van het Jonge Kind Centrum. In de regel is deze 2 tot 4 dagdelen van 4 uur. Hierin worden uitvoerders opgeleid om adequaat met Dreumesfun te werken door inzicht in het programma, de uitvoering en de achterliggende visie te krijgen en benodigde programmavaardigheden voor succesvolle uitvoering te perfectioneren. Nieuwe uitvoerders bestuderen de Dreumesfunhandleiding en Dreumesfunlesplannen. Daarnaast verdiepen nieuwe uitvoerders zich in voorgeschreven literatuur over de ontwikkeling van het jonge kind (onder andere '*Mensenkinderen!*' (Pont, 2012) en '*De eerste 1000 dagen*' (Rosenboom, 2018)). Voorafgaand aan Dreumesfun vindt een selectie plaats op voldoende startniveau. In de regel wordt het programma vanuit een kinderopvangorganisatie uitgevoerd. In overleg met de licentienemer, de werkgever van de startende uitvoerder van Dreumesfun, wordt besproken of de geselecteerde

werknemer voldoende potentie heeft om zich tot een vakbekwame uitvoerder te ontwikkelen. In overleg is het mogelijk om extra ondersteuning vanuit het Jonge Kind Centrum te bieden aan de startende uitvoerder. Drie maanden na start van de uitvoering volgt een assessment op locatie waarbij de nieuwe uitvoerder feedback ontvangt van de ontwikkelaar/trainer op de uitvoering van de Dreumesfunles. Deze assessment vindt plaats door middel van een lesobservatie en nagesprek aan de hand van een aantal vragen ten aanzien van de uitvoering zoals: Is er voldoende achtergrondinformatie over de ontwikkeling van de dreumes gegeven? Was er sprake van een activiteitgebonden presentatie van de materialen? Werden alle activiteiten uitgevoerd? Was er voldoende interactie met de opvoeders (ten aanzien van de interactie met hun kind en bij vragen)? De uitvoerders worden in de gelegenheid gesteld met andere uitvoerders contact te onderhouden via een WhatsApp groep om inhoudelijk lessen met elkaar te bespreken. Jaarlijks vindt een verplichte studiebijeenkomst voor uitvoerders van 1 dag plaats. Deze dag bestaat uit: bijpraten op het gebied van de actuele ontwikkelingen op het gebied van ouderschap en mogelijke interessante onderzoeken die hebben plaatsgevonden; onderlinge uitwisseling van ervaringen; casusbespreking; lesplangesprekken (wat ging goed, wat kan beter/anders); eventueel rollenspel ten aanzien van de uitvoering van activiteiten(en) en feedback geven op elkaars uitvoering. Het Jonge Kind Centrum organiseert deze bijeenkomst en houdt bij welke uitvoerders deelnemen. Uitvoerders krijgen een bewijs van deelname. Bij verhindering sluit een uitvoerder aan bij een andere groep op een andere dag.

De lesplannen worden jaarlijks herzien op basis van de evaluatieformulieren van uitvoerders en opvoeders.

In de startevaluatievragenlijst en eindevaluatievragenlijst wordt toestemming aan opvoeders gevraagd voor het opslaan van de gegevens. Met de vragenlijsten kunnen vervolgens continue procesevaluaties op verschillende locaties worden uitgevoerd. Het handboek voor de uitvoerders wordt jaarlijks herzien op basis van nieuwe wetenschappelijke inzichten en evaluaties onder uitvoerders en opvoeders.

Randvoorwaarden

Voor een succesvolle uitvoering van Dreumesfun moeten uitvoerende locaties allereerst over voldoende financiën beschikken om de aanschaf van lesmaterialen en eventuele huur van de leslocatie te bekostigen. De uitvoerende locaties moeten over genoeg tijd beschikken om deelnemers te werven, lessen voor te bereiden, lesmaterialen in te kopen of te creëren en de administratie van deelnemers bij te houden.

Daarnaast moet aan de volgende randvoorwaarden worden voldaan:

- De uitvoerende locatie beschikt over een geldige en actuele Dreumesfunlicentie. Een uitvoerder kan licentienemer worden na een gesprek en het ondertekenen van een licentieovereenkomst met de licentiehouder. Voorwaarden zijn dat de uitvoerder zich conformeert aan de licentieovereenkomst waarin, naast een geheimhoudingsplicht, onder andere het volgende wordt beschreven: een verplichting tot deelname aan de scholingsbijeenkomsten, het gebruik van de merknaam, het aanbieden van de uniform beschreven Dreumesfunlessen, onderschrijving van het belang van vroegontwikkeling en vroegstimulering, het verlenen van medewerking aan onderzoek en evaluatie en het ter beschikking stellen van de lesprogramma's aan gekwalificeerde uitvoerders. De licentienemer is aansprakelijk wanneer er iets gebeurt op de locatie.
- Er is voldoende beweegruimte voor kinderen, opvoeders en spelmaterialen door bij het vaststellen van het maximale deelnemersaantal uit te gaan van tenminste

3,5m² per kind. Bovendien mogen er per les maximaal tien kinderen deelnemen, ongeacht de grootte van de lesruimte

- Er moeten voldoende deelnemers aanwezig zijn om opvoeders van elkaar te laten leren en kinderen met elkaar te laten spelen, bij minder dan vier deelnemers kan Dreumesfun niet goed worden uitgevoerd
- Er is een divers aanbod van spelmateriaal aanwezig dat aansluit op het lesthema en het ontwikkelingsniveau van de kinderen
- De lesruimte en het spelmateriaal moeten veilig, schoon en leeftijdspassend zijn

Implementatie

Voor de implementatie op landelijk en lokaal niveau is volgens het implementatiemodel van Eldredge en collega's (2016) een implementatieplan opgesteld.

Disseminatiefase:

- Voorlichtingsactiviteiten via nieuwsbrieven, blogs, sociale mediakanalen, opvoeden en opvangforums en demonstraties bij beurzen
- Koepelorganisaties van kinderdagverblijven, organisaties en gemeentes die actief betrokken zijn bij jonge kinderen worden per mail en telefoon benaderd
- Met geïnteresseerde organisaties en zzp'ers wordt een afspraak gemaakt

Implementatiefase:

- Er worden licentieovereenkomsten met de nieuwe uitvoerder opgesteld en wederzijdse verwachtingen uitgesproken
- Samen met de nieuwe uitvoerder wordt een invoeringsplan opgesteld om de condities, randvoorwaarden en kwaliteitsbewaking op de nieuwe locatie te waarborgen
- Nieuwe uitvoerders volgen de tweedaagse training en ontvangen het handboek en lesplannen om Dreumesfun uit te kunnen voeren
- Uitvoerders krijgen instructies over de inrichting van de speelruimtes
- Na drie maanden volgt een assessment waarin nieuwe uitvoerders feedback krijgen op hun uitvoering van Dreumesfun

Continuering en inbedding:

- Uitvoerders worden in de gelegenheid gesteld met andere uitvoerders contact te onderhouden via een WhatsApp groep om inhoudelijk lessen met elkaar te bespreken
- Uitvoerders komen naar de jaarlijkse studiebijeenkomst om hun kennis bij te schaven en nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen te bespreken
- Er worden regelmatige procesevaluaties onder deelnemers en uitvoerders uitgevoerd

Dreumesfun richt zich met name op kinderopvangorganisaties die meer inhoud willen geven aan de ouderbetrokkenheid binnen hun organisatie. In principe kunnen ook zzp'ers Dreumesfun uitvoeren (denk bijvoorbeeld aan pedagogenpraktijken). De kans is echter zeer klein dat zij met dit programma willen werken omdat het commercieel gezien geen interessant product is.

Kosten

Materiële kosten (prijspeil 2025)

De materiële kosten voor Dreumesfun bedragen eenmalig € 5025,00 en jaarlijks €580,00 (zie Tabel 1).

Voor de materialen zijn alleen de aanschafkosten in de tabel opgenomen. Het onderhoud en vervangen van materialen blijft voor rekening van de nieuwe uitvoerder.

Tabel 1. Materiële kosten			
	Eenmalig	Per kwartaal	Per jaar
Materialen (Speelgoed, muziekinstrumenten, speelgebied materiaal, lesmateriaal, verbruiksmateriaal)	€ 4.500,00*		
Werving	Variabel		
Licentie overeenkomst			€ 380,00 per locatie
Train de trainer (inclusief assessment op locatie)	€ 525,00 pp		
Jaarlijkse studiedag			€ 200,00 pp
Coaching (indien gewenst)		Variabel**	
Gebruik van de ruimte		Variabel**	
Totaal	€ 5025,00	Variabel**	€ 580,00 (bij 1 locatie en 1 uitvoerder)

Personele kosten

De personele kosten zijn het aantal uren dat de nieuwe uitvoerder aan Dreumesfun zal besteden

Tabel 3. Personele kosten			
	Eenmalig	Per kwartaal	Per jaar
Werving			Variabel
Voorbereiding, op- en afbouw en uitvoering lesuur		65 uur***	
Verwerken aanmeldingen en evaluaties		8 uur	
Train de trainer	8 uur****		
Jaarlijkse studiedag			6 uur
Totaal	8 uur	73 uur	6 uur
Financieel (prijspeil 2025)**	€ 384	€ 3504	€ 288

* Wanneer de materialen al zijn aangeschaft voor de uitvoering van de Babyclub, zullen de materiaalkosten voor Dreumesfun lager uitvallen

** Een aantal kosten, zoals de locatiekosten, is variabel. Indien een kinderopvangorganisatie Dreumesfun op een eigen locatie gaat verzorgen, zal dit een deel van de huurkosten/hypotheekkosten van de organisatie bedragen. Dit is afhankelijk van zoveel verschillende factoren dat hier geen goede inschatting van te maken is. Wanneer een zzp'er een ruimte moet huren bij een kinderopvanglocatie, dan zijn de tarieven ook volledig afhankelijk van de afspraken die gemaakt worden met de eigenaar/huurder van het pand.

*** Uitgaande van 1 lesuur per keer

**** Het gemiddelde uurtarief van een pm'er niveau 4 is € 45,00. Het uurtarief kan verschillen per locatie en is gebaseerd op PW niveau 4, peiljaar 2025.

De lessen van Dreumesfun worden aangeboden in abonnementsvorm. Er wordt echter niet gewerkt met vaste abonnementskosten voor opvoeders. Licentienemers kunnen er zelf voor kiezen om een bijdrage te vragen. Dit heeft wel de voorkeur in verband met het belang van continuïteit van de groep. De ervaring leert dat 'gratis' meestal als

'vrijblijvend' wordt geïnterpreteerd en opvoeders daardoor niet altijd aanwezig zijn. Dit is van negatieve invloed op de continuïteit van de groep, het wennen van de kinderen en het ontstaan van een hecht sociaal netwerk. Het vragen van een (kleine) bijdrage kan daarbij helpen. Wat betreft de hoogte van de bijdrage is het advies om deze niet hoger dan € 15 en niet lager dan € 3 te maken (prijspeil 2025).

3. Onderbouwing

Probleem

Dreumesfun richt zich op het bevorderen van de brede ontwikkeling van dreumesen door laagdrempelige opvoedondersteuning aan opvoeders. Onderzoek laat zien dat ouders in de vroege kindertijd grotendeels de basis leggen voor de verdere ontwikkeling van hun kind (Gilmore et al., 2018). De ervaringen, kennis en (hechtings)relaties uit de eerste levensjaren hebben invloed op de latere schoolprestaties, carrièrekansen, gezondheid en het levensgeluk (Oudhof et al., 2013; Jonkman et al., 2020; Okorn et al., 2022).

Natuurlijk mogen we ervan uitgaan dat iedere ouder het beste voor zijn/haar kind wil. Onzekerheid in de opvoeding, vragen, twijfels en zorgen horen bij het 'gewone' dagelijkse opvoeden van alle ouders. Dat geldt zeker ook voor de dreumestijd, een periode die niet alleen gepaard gaat met snelle ontwikkelingen op sociaal-emotioneel, talig, cognitief en motorisch gebied, maar ook met nieuwe uitdagingen in het ouderschap (Verhoeven et al., 2019). Onderzoek laat zien dat 97% van de Nederlandse opvoeders aangeeft weleens opvoedonzekerheid te ervaren (Asscher et al., 2008; Bucx & de Roos, 2011). De JGZ-richtlijn opvoedingsondersteuning (Oudhof et al., 2013) laat zien dat meer dan 15% van alle vaders en meer dan 20% van alle moeders soms twijfels heeft over de mate waarin zij de opvoeding van hun kind(eren) aankunnen. Daarnaast is de helft van alle vaders en de helft van alle moeders van mening dat het ouderschap moeilijker is dan zij van tevoren dachten. Moeders hebben meer behoefte aan opvoedingsondersteuning dan vaders.

Een recente cohortstudie van Fierloos et al. (2020) brengt in kaart welke opvoedvragen en zorgen er dan spelen onder ouders van kinderen in de leeftijd van 0-8 jaar. Van de 754 ouders die zij onderzochten rapporteerde 72% in de twaalf maanden voorafgaand aan de nameting vragen of zorgen te hebben gehad met betrekking tot de opvoeding, het gedrag of de ontwikkeling van hun kind. Van de ouders met een kind in de leeftijd van 0-4 jaar (N=448) gaf 71% aan in de twaalf maanden voorafgaand aan de nameting vragen of zorgen te hebben gehad over de opvoeding, het gedrag of de ontwikkeling van hun kind. Ouders van deze jongere leeftijdsgroep hadden – in vergelijking met de oudere leeftijdsgroep – vaker vragen of zorgen over de spraak- en taalontwikkeling van hun kind, voeding, zindelijkheid en slapen. Een kwart van de ouders met opvoedzorgen zoekt hulp bij de opvoeding, vooral ouders van jonge kinderen (Blokland, 2010). Kwetsbare groepen ouders, zoals ouders met een lage opleiding en/of niet-westerse achtergrond, maken minder gebruik van professionele opvoedsteun (van Mourik, 2018; Jonkman et al., 2020). Deze ouders weten niet altijd de weg te vinden naar de juiste hulp.

Wanneer opvoedvragen en onzekerheden zich opstapelen, bijvoorbeeld doordat opvoeders onvoldoende steun en begrip in hun eigen sociale steunnetwerk kunnen vinden, kan opvoedspanning ontstaan (Keuskamp, 2013; Blokland, 2010; Gleeson et al., 2016). Een opeenstapeling van opvoedvragen en opvoedspanning kan vervolgens uitmonden in opvoedproblemen (door Blokland (2010) onderscheiden in opvoedcrisis en opvoednood). Op de langere termijn dragen zulke opvoedproblemen eraan bij dat kinderen een groter risico lopen op bepaalde vormen van probleemgedrag en kunnen zij gevolgen hebben voor hun mentale, sociale en emotionele ontwikkeling. Er is vrij veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van bepaalde opvoedingspatronen. Zo is er bijvoorbeeld onderzoek dat laat zien dat onverschilligheid, non-responsiviteit, emotionele

onzekerheid en een gebrek aan consistentie bij ouders en een chaotisch thuismilieu risicofactoren zijn voor de ontwikkeling van verschillende gedrags- mentale en sociale problemen bij jeugdigen, waaronder delinquentie, alcohol- en drugsgebruik, depressie, angst, relatieproblemen en academische problemen (Jonkman et al., 2020; Knorth, 2016; Hoeve et al., 2009). Ook lijkt er bijvoorbeeld een relatie te zijn tussen harde en inconsistente disciplineren en problemen als delinquentie, een negatief zelfbeeld, depressieve klachten en een gebrekkige ontwikkeling van empathie (Dekovic & Prinzie, 2014; Knorth, 2016). Sensitiviteit, responsiviteit, positieve disciplineren en genegenheid in de opvoeding worden daarentegen juist in verband gebracht met o.a. meer sociale competenties en pro sociaal gedrag en minder agressie en externaliserend gedrag (Okorn et al., 2022).

Bovenstaande gegevens laten zien hoe belangrijk het vroegtijdig beschikbaar stellen van universele, laagdrempelige opvoedondersteuning gericht op de brede ontwikkeling van kinderen is. Het draagt direct bij aan een positieve ontwikkeling van het kind (door ouders kennis over ontwikkelingsgebieden en praktische handvatten voor het stimuleren van die ontwikkeling te bieden) en kan er bovendien aan bijdragen dat opvoedvragen en onzekerheden van ouders niet uitmonden in opvoedingsspanning of opvoedproblemen. De behoefte aan informele laagdrempelige ondersteuning blijkt er ook bij ouders te zijn. Zo laten peilingen onder opvoeders die nieuw zijn in het ouderschap zien dat 78% van mening is dat opvoedsteun net zo vanzelfsprekend zou moeten zijn als steun bij het voorbereiden op de bevalling (Ligtermoet & Okma, 2014). De JGZ-richtlijn laat zien dat bij 25% van de ouders de wens leeft om kennis en ervaring over de opvoeding te delen met andere ouders (Oudhof et al., 2013). In de studie van Fierloos et al (2020) wordt aangegeven dat ouders – ongeacht hun achtergrond – wanneer zij gevraagd worden naar hun behoeften aan ondersteuning, het accent op informele ontmoeting met andere ouders en laagdrempelige uitwisseling met deskundigen leggen. Uit de studie van Jonkman et al (2020) komt naar voren dat ouders met een migratieachtergrond met name behoefte hebben aan: informeel en in een vertrouwd groepje praten over opvoeding, met direct advies, bijvoorbeeld over praktische zaken als grenzen stellen (Jonkman et al., 2020). Dreumesfun voorziet in deze behoefte.

Oorzaken

In de eerste levensjaren leggen opvoeders grotendeels de basis voor de brede ontwikkeling van hun kind. Hieronder worden verschillende ouder- en gezinsgerelateerde factoren besproken die daarbij belemmerend dan wel bevorderend kunnen werken.

Veranderingen en stress bij ouderschap: de dreumestijd

Voor een optimale ontwikkelingsstimulering is het belangrijk dat de opvoeder op de juiste momenten met gepaste reacties op het kind reageert en dat er een veilige hechtingsrelatie wordt opgebouwd tussen opvoeder en kind. Ouderschap gaat gepaard met veranderingen en stress: de behoeften van jonge kinderen veranderen voortdurend. Onderzoek laat zien dat ouders die in staat zijn om hun opvoedgedrag goed af te stemmen op deze veranderende behoeften – die zich kunnen verplaatsen in hun kind (mentaliseren) en met passend gedrag (o.a. mind-minded taalgebruik) kunnen reageren - meer kans hebben op het ontwikkelen van een hechte relatie met hun kind en een grotere invloed hebben op de ontwikkeling van hun kind (Holden & Miller, 1999; in: Okorn et al., 2022). Als ouders in hun opvoedgedrag niet voldoende tegemoetkomen aan de veranderende behoeften van hun kind, dan kan hun opvoedgedrag (zelfs als dit gedrag positief is) bijdragen aan de ontwikkeling van sociaal-emotionele problemen bij

hun kind. Het aansluiten bij het ontwikkelingsstadium van het kind is dus van groot belang (Okorn et al., 2022).

De dreumestijd is een periode waarbinnen kinderen een sterke eigen wil gaan ontwikkelen en driftbuien vaker regel dan uitzondering zijn. Daarnaast is er vaak sprake van ontregeling van slaaptijden en het moeten zoeken naar nieuwe ritmes. Dit kan leiden tot een toename in (opvoed)stress en opvoedvragen bij opvoeders (Verhoeven et al., 2019). Deze opvoedstress kan vervolgens bijdragen aan verminderd sensitief ouderschap en kan de ontwikkeling van een veilige hechtingsrelatie in de weg staan (Kluwer, 2010; Alink et al., 2014). Dit geldt zeker wanneer er sprake is van extra risicofactoren bij het kind of in het gezin zoals ziekte bij het kind, een moeilijk temperament, psychische problemen bij de opvoeders, een gebrekkig sociaal steunnetwerk, een migratieachtergrond of vluchtverleden of schulden en werkloosheid (Ince & Kalthoff, 2020).

Onderzoek laat zien dat als er geen veilige hechtingsrelatie is tussen opvoeder en kind en/of de opvoeder niet adequaat op het kind reageert, dit met name kan leiden tot negatieve gevolgen voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind en de kans op het ontwikkelen van psychopathologie toeneemt (Zeegers et al., 2017; Wall, 2018; Alink et al., 2014; Okorn et al., 2022). Zo vond recent onderzoek (Janssen, 2023) nog een significant negatief verband tussen zelfregulatievaardigheden van jonge kinderen en de mate van opvoedstress die ouders ervaarden.

Opvoedvertrouwen

De mate van opvoedvertrouwen - oftewel de mate waarin ouders vertrouwen hebben in het succesvol uitvoeren van de ouderrol - heeft invloed op de mate waarin de opvoeder gedragsproblemen bij het kind ervaart en welke kwaliteit de opvoeder toeschrijft aan de relatie met het kind (Maas, 2013). Een onzekere opvoeder zal gedragingen van het kind sneller als problematisch ervaren en de relatie als negatiever zien dan een zekere opvoeder. De mate van opvoedvertrouwen voorspelt ook hoe goed de opvoeder in staat is om de ontwikkeling van het kind te stimuleren (Verhage, 2013; Ligtermoet & Okma, 2014; Schuengel & Oosterman, 2019). Het opvoedvertrouwen van opvoeders is daarmee een belangrijke factor in het stimuleren van de brede ontwikkeling van het kind, opvoeders met weinig opvoedvertrouwen bieden mogelijk een minder stimulerende omgeving aan hun kind (Rokhanawati et al., 2023).

Kennis over ontwikkelingsbehoeften en ontwikkelingsstimulering

Opvoeders spelen een cruciale rol in de ontwikkelingsstimulering van jonge kinderen en vormen in de baby- en dreumestijd de voornaamste aanbieder van ontwikkelingsstimulatie (Bradley, 2007; Arnold & Colburn, 2005; Wall, 2018). Veel opvoeders geven echter aan niet goed te weten hoe ze de ontwikkeling van hun kind in de thuisomgeving kunnen stimuleren (Ligtermoet & Okma, 2014; Goorhuis & Schaerlaekens, 2012). Ook laat onderzoek zien dat opvoeders – door een gebrek aan kennis van de ontwikkelingsbehoeften – onrealistische verwachtingen kunnen hebben van hun kind (Ince & Kalthoff, 2020).

Voor optimale ontwikkelingsstimulering hebben opvoeders daarom een mate van kennis over het ontwikkelingsverloop nodig om te weten wat de ontwikkelingsbehoeften en ontwikkelingsopgaven van het kind zijn. De dreumestijd is een periode waarin kinderen de omgeving gaan ontdekken en zelf initiatief gaan nemen (Thomann & Carter, 2008; Verhoeven et al., 2019). Dreumesen hebben behoefte aan ouders die dit onafhankelijke

gedrag aanmoedigen door hen mogelijkheden te bieden om te leren en te verkennen (Verhoeven et al., 2019). Met hun toenemende onafhankelijkheid wordt ook de wereld van de dreumes groter en complexer. Het is daarom tevens van belang dat dreumesen leren welk gedrag past bij verschillende situaties (Thomann & Carter, 2008; Verhoeven et al., 2019). Dreumesen zien nog weinig gevaren en gaan vaak helemaal op in wat ze aan het doen zijn. Ze hebben volwassenen nodig die vertellen wat wel en niet kan. Door bijvoorbeeld uit te leggen waarom iets gevaarlijk is, gaan dreumesen de wereld begrijpen en leren ze wanneer ze voorzichtig moeten doen (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). Een belangrijke taak voor opvoeders is dus om de dreumes een georganiseerde, veilige en gestructureerde omgeving te bieden, waarbinnen de dreumes leert om de complexiteit van situaties te begrijpen en leert welk gedrag daarbij past (Del Vecchio & O'Leary, 2006; Thomann & Carter, 2008; Kochanska, Aksan, & Carlson, 2005; Von Suchodoletz, Trommsdorff, & Heikamp, 2011, in: Okorn et al., 2022; Verhoeven et al., 2019). De dreumestijd vraagt dus van ouders om enerzijds stimulans te bieden (aanmoediging om te leren, exploreren en de interactie aan te gaan met anderen) maar ook om structuur aan te brengen (duidelijke en heldere regels bieden, zonder overreactief te zijn). Daarvoor zijn vaardigheden als sensitiviteit, responsiviteit en affectie (bijvoorbeeld in de vorm van mentaliseren en mind-minded taalgebruik) van groot belang (Okorn et al., 2022).

Ook de spraak-taalontwikkeling gaat in deze periode snel. Dreumesen gaan in korte tijd steeds meer praten, maar kunnen zich met taal nog niet altijd helemaal duidelijk maken. Dit kan heel frustrerend zijn en vraagt van ouders om hun kind te helpen, bijvoorbeeld door te benoemen wat het kind denkt. Het belangrijkste is om 'taal te geven' aan de wereld van een kind. Door het benoemen van alledaagse zaken, voorwerpen en handelingen leren dreumesen de woorden die bij de voorwerpen horen.

Daarnaast moeten opvoeders zich bewust zijn van het belang van spel in de ontwikkeling van kinderen. Onderzoek laat zien dat veel opvoeders het nut van spelen, voorlezen en praten niet in zien zolang het kind nog niet (goed) kan praten, terwijl dergelijke spelactiviteiten de ontwikkeling vanaf de babytijd juist al grotendeels vormen en stimuleren (Macintyre, 2011; Goorhuis-Brouwer, 2012).

Sociale steun

Opvoedvragen kunnen zich opstapelen tot opvoedspanning wanneer opvoeders niet genoeg steun en begrip in hun eigen sociale steunnetwerk kunnen vinden (Blokland et al., 2003; Gleeson et al., 2016). Met name na de geboorte van het eerste kind groeit de behoefte aan contact met andere opvoeders van kinderen in dezelfde leeftijd. Een sterk sociaal steunnetwerk zorgt ervoor dat opvoeders minder opvoedstress ervaren, meer positief opvoedgedrag vertonen en de relatie met hun kind als positiever beschrijven (Bartelink en Verheijden, 2015). Opvoeders met een opvoeder-netwerk zien namelijk dat andere opvoeders ook vragen hebben, wat kan helpen bij het minder kritisch zijn op het eigen handelen en kan zorgen voor een afname van de ervaren opvoedspanning (van der Pas, 2017; Moreira & Canavarro, 2018). Bovendien fungeert een sociaal steunnetwerk als informele vorm van opvoedondersteuning (Ligtermoet en Okma, 2014; Ponzoni & Distelbrink, 2015). Een sociaal steunnetwerk met daarin opvoeders van kinderen in dezelfde leeftijd vormt daarom tevens een belangrijke factor in de ontwikkeling van het jonge kind (Ince, et al., 2018).

Aan te pakken factoren

Verschillende van de hierboven genoemde factoren worden door middel van de subdoelen van Dreumesfun aangepakt.

Alle subdoelen van Dreumesfun richten zich op het verminderen van **stress en het omgaan met veranderingen bij ouderschap (en specifiek de dreumestijd)**. In **subdoel 1 en 2** gebeurt dat bijvoorbeeld door het vergroten van de basiskennis over ontwikkeling en opvoeding in de dreumestijd en door het bieden van praktische handvatten voor het stimuleren van de ontwikkeling van dreumesen. Deze praktische handvatten zijn direct toepasbaar voor alle deelnemers, ook voor laagopgeleide, anderstalige en mindertalige opvoeders. De inhoud van het programma is afgestemd op het ontwikkelingsstadium van dreumesen, moeilijkheden die in deze fase spelen en belangrijke opvoedvaardigheden die daarbij nodig zijn. Daarnaast richt **subdoel 1** zich expliciet op activiteiten die van belang zijn voor de hechtingsrelatie tussen opvoeder en dreumes zoals sensitief benoemen en mentaliseren. In de activiteiten gekoppeld aan dit subdoel staat de band tussen opvoeder en dreumes centraal en leren opvoeders hoe zij op de juiste momenten met gepaste reacties op hun kinderen kunnen reageren. Opvoeders leren daarbij te mentaliseren, wat weer samenhangt met sterkere ontwikkelingsstimulerende vaardigheden (Zeegers et al., 2017; Wall, 2018). Ook wordt in de lessen veel 'mind-minded' taalgebruik toegepast waarbij de gemoedstoestand van het kind wordt benoemd en/of wordt afgestemd op de gedachten en de gevoelens van het kind (Kirk et al., 2015). **Subdoel 3** richt zich op het versterken van sociale steun en informele uitwisseling die helpt bij het omgaan met stress en veranderingen bij het ouderschap en speelt daarmee in op een behoefte die door veel opvoeders (waaronder opvoeders met een migratieachtergrond; Jonkman et al., 2020) wordt geuit.

De mate van **opvoedvertrouwen** heeft een grote invloed op de opvoeding en daarmee op de ontwikkeling van een kind. **Subdoel 2** van Dreumesfun speelt specifiek in op het verminderen van de opvoedonzekerheid door opvoeders basiskennis over de ontwikkeling en opvoeding van hun kind te bieden. Zo krijgen opvoeders bijvoorbeeld informatie over specifieke onderwerpen die relevant zijn voor de ontwikkelingsfase van hun dreumes (denk aan informatie over het op een bij de ontwikkeling passende manier stimuleren en structureren van dreumesen, informatie over slapen en slaapproblemen en informatie over het omgaan met driftbuien). Ook delen opvoeders opvoedvragen met elkaar en ervaren zij dat het normaal is om onzekerheid te voelen. In **subdoel 1** leren opvoeders daarnaast praktische vaardigheden om zelf de ontwikkeling van hun kind te stimuleren, wat ook bijdraagt aan het opvoedvertrouwen.

Kennis over de ontwikkelingsbehoeften en ontwikkelingsstimulering wordt eveneens aangepakt in **subdoel 1 en subdoel 2**. Opvoeders krijgen kennis over de ontwikkelingsgebieden van dreumesen en over de manieren waarop zij deze kunnen stimuleren (bijvoorbeeld door het geven van 'rekenprikkels', het benoemen van alledaagse zaken en het voordoen van gedrag). Zij krijgen informatie over het belang van exploreren en structureren bij dreumesen, krijgen een inkijkje in de belevingswereld van dreumesen (mentaliseren) en leren daarbij op een positieve manier aan te sluiten (sensitief benoemen en mind-minded taalgebruik). Dit gebeurt op een laagdrempelige, praktijkgerichte (i.p.v. talige) manier waarin veel wordt voorgedaan en veel aandacht is voor informele uitwisseling. Daarmee is het aanbod ook passend voor laagopgeleide, anderstalige en minder talige deelnemers (Jonkman et al., 2020). Daarnaast worden opvoeders tijdens de activiteiten geïnformeerd over het belang van

ontwikkelingsstimulerend spel en oefenen zij in groepsverband met het aanbieden van ontwikkelingsstimulerende activiteiten.

De rol van **sociale steun** komt terug in **subdoel 3**. Opvoeders ontmoeten andere opvoeders die net als zij opvoedvragen hebben, hierdoor wordt het delen van opvoedonzekerheden of opvoedvragen genormaliseerd (van der Pas, 2017). Daarnaast vormt het sociale netwerk dat opvoeders bij Dreumesfun aanleggen een informele opvoedondersteuningsbron, waarop zij ook na afloop van de training kunnen terugvallen (Ligtermoet & Okma, 2014; Gleeson et al., 2016).

Verantwoording

De invloed van opvoeders op de ontwikkeling van het kind is zo groot dat programma's voor jonge kinderen zich op zowel de kinderen als op de opvoeders zouden moeten richten om effectief te zijn (Bradley, 2007; Arnold & Colburn, 2005; Bloomfield & Kendall, 2012; Crone et al., 2021). Om de ontwikkeling van kinderen positief te kunnen beïnvloeden richt Dreumesfun zich daarom op opvoeders en de interactie met hun kinderen. Bovendien geeft – zoals in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk benoemd – een groot deel van de Nederlandse opvoeders aan weleens opvoedonzekerheid te ervaren en behoefte te hebben aan een lichte vorm van opvoedondersteuning. Daarom is het belangrijk om niet alleen geïndiceerde preventieprogramma's aan te bieden voor risicogroepen, maar juist ook universele preventieprogramma's waaraan alle opvoeders en kinderen deel kunnen nemen.

Dreumesfun bevat elementen en technieken uit klassieke pedagogische theorieën zoals de ontwikkelingsgerichte leertheorie van Vygotsky (1978), de gehechtheidstheorie van Bowlby (1969), de stadia van cognitieve ontwikkeling van Piaget (1971) en de sociaal-cognitieve leertheorie van Bandura (1971). Verder zijn er elementen uit recenter verworven pedagogische inzichten, zoals de ouderschapstheorie (van der Pas, 2017), verwerkt in Dreumesfun. De ontwikkelingsdoelen en ontwikkelingsstimulerende activiteiten van Dreumesfun sluiten aan op het biopsychosociale schema 'Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie' (Timmermans et al., 2015). Zo wordt bewerkstelligd dat de doelen en ontwikkelingsstimulerende activiteiten passend zijn voor de ontwikkelingsfase en ontwikkelingsbehoeften van het kind, waarbij ook de op dat moment relevante omgevingsaspecten (o.a. opvoeders) worden geoptimaliseerd en benut. Daarnaast is gebruik gemaakt van het 'Intervention Mapping' protocol³, een systematische methode voor het ontwikkelen van op theorie gebaseerde en evidence-based gezondheidsbevorderende interventieprogramma's. In onderstaande tekst worden

³ Intervention Mapping is een extra hulpmiddel voor de planning en ontwikkeling van gezondheidsbevorderende interventies. Interventies missen hun doel als niet planmatig is vastgesteld wat het probleem is en waardoor het veroorzaakt wordt. Het stappenplan van Intervention Mapping gaat –in grote lijnen – als volgt:

1. Stel het probleem vast
2. Bepaal het doel van de interventie
3. Selecteer de methoden en strategieën voor je programma
4. Maak het programma
5. Voer de interventie uit
6. Evalueer de interventie

De methoden en strategieën die binnen Dreumesfun gebruikt worden (hieronder dikgedrukt) zijn op basis van literatuuronderzoek naar methoden en strategieën die werken voor deze doelgroep en praktijkervaringen tot stand gekomen.

de doelen gekoppeld aan de aan te pakken factoren, met bijbehorende kernbegrippen uit Intervention Mapping dikgedrukt weergegeven (Eldredge et al., 2016).

Subdoel 1. Na afloop van Dreumesfun zijn de opvoedvaardigheden van opvoeders versterkt.

Allereerst zijn alle activiteiten en spelmaterialen (**entertainment education**; doelbewust ontworpen/gekozen middel dat bij doelgroep aansluit om kennis over te brengen) uit de Dreumesfunlessen afgestemd op het ontwikkelingsniveau en de bijbehorende ontwikkelingsfasen van de kinderen op verschillende aspecten (**facilitation, predisposition**; inspelen op de aanleg, in dit geval de ontwikkelingsfase of gevoelige periode) (Piaget, 1971; Pont, 2012; Bakker et al., 1998). Hierdoor wordt gewaarborgd dat de kinderen geïnteresseerd blijven (**participation, motivation**). Tegelijkertijd zorgt het ervoor dat de activiteiten uitdagend maar ook uitvoerbaar zijn met hulp van opvoeders (**guided practice**) of door de opvoeder of andere kinderen te imiteren (**modeling**). Dit hangt samen met de sociaal-cognitieve leertheorie van Bandura (1971) die veronderstelt dat leerprocessen voornamelijk plaatsvinden via het observeren en imiteren van anderen. Maar daarvoor moet aan vier cognitieve processen worden voldaan; (1) aandacht voor het aanleren van gedrag, (2) herhaling van het gedrag (3) de mogelijkheid tot reproductie van het gedrag (4) en motivatie om het gedrag uit te voeren. Deze cognitieve processen van leren komen terug in Dreumesfun. Er zijn volop rolmodellen aanwezig in de vorm van de eigen opvoeder, de uitvoerder, de andere kinderen en de andere opvoeders (**modeling**). Opvoeders leren van elkaar en van de uitvoerder (**modeling, provide opportunities for social comparison**). Daarnaast speelt herhaling een grote rol bij Dreumesfun, het programma wordt volgens een vaste structuur met wekelijks terugkerende onderdelen aangeboden (**graded tasks**). De activiteiten worden bovendien vanuit een dakpanmodel aangeboden waarbij nieuwe activiteiten worden afgewisseld met al bekende activiteiten, of nieuwe varianten die voortbouwen op bekende varianten. Dit zorgt voor herkenning en structuur, maar ook voor voldoende uitdaging. Om de activiteiten uitdagend te houden, ligt een deel van de activiteiten opzettelijk net iets boven het ontwikkelingsniveau van het kind waardoor het kind de activiteit nog niet zelfstandig uit kan voeren, maar wel met ondersteuning van de opvoeder. Dit principe staat bekend als de zone van naaste ontwikkeling, en de ondersteuning die de opvoeder biedt als scaffolding waarbij het de bedoeling is dat het kind steeds minder ondersteuning nodig heeft (**guided practice**) (Vygotsky, 1978). Ook reproductie komt aan bod door het afstemmen van de activiteiten en materialen op de ontwikkelingsfasen en ontwikkelingsopgaven (Piaget, 1971; Bakker et al., 1998). Dit alles zorgt voor herkenning en structuur. Als laatste wordt er ingespeeld op de motivatie van de kinderen. Om dingen aan te leren is zowel intrinsieke als extrinsieke motivatie nodig. Kinderen zijn vanuit zichzelf intrinsiek gemotiveerd om te spelen, omdat het een gevoel van plezier en bevrediging geeft (Legault, 2016). Door kinderen aan te moedigen, ook bij moeilijkere activiteiten, worden ze ook extrinsiek gemotiveerd. In Dreumesfun worden de kinderen tijdens het spel aangemoedigd en beloond door zowel de opvoeders als door de uitvoerder, daarnaast worden zij extra geprikkeld door het gebruik van materiaal in interessante kleuren en texturen (**motivation, reinforcement**).

Binnen Dreumesfun wordt veel aandacht besteed aan de relatie tussen opvoeders en hun dreumes. De relaties uit de vroege kindertijd leggen een basis voor alle toekomstige relaties. De relatie tussen kind en opvoeder is daarmee vaak de meest bepalende relatie die in de kindertijd wordt aangegaan (Bowlby, 1969). Om de relatie te stimuleren bevat iedere Dreumesfunles tenminste één activiteit waarvan het doel is om opvoeder en kind

dichter tot elkaar te brengen (**improving physical and emotional states**).

Voorbeelden hiervan zijn samen zingen, voorlezen, samen opruimen, samenwerken in verschillende leuke spelactiviteiten en samen spelen op de speelplaats. Daarnaast wordt gebruikgemaakt van aanvullende gebaren om de communicatie tussen opvoeder en kind zoveel mogelijk te bevorderen. Dreumesfun vindt plaats op een externe locatie, weg van eventuele stressoren thuis zodat opvoeder en kind onverdeelde aandacht voor elkaar en hun spel hebben (**systems change**).

Bij veel Dreumesfunactiviteiten ligt de nadruk op het benoemen wat het kind ziet, voelt, doet of wenst (**empathy training, shifting perspective**). Dit versterkt de vaardigheid van opvoeders om zich in het kind te verplaatsen (**mentaliseren**) en is een voorwaarde voor veilige gehechtheid (Zeegers et al., 2017; Colonnese et al., 2021). Veel activiteiten besteden aandacht aan het 'taal geven' aan de wereld van de dreumes. Opvoeders krijgen regelmatig de opdracht om goed naar hun dreumes te kijken, te benoemen wat de dreumes doet en hierbij aan te sluiten. Vervolgens past de uitvoerder tijdens de lessen veel mind-minded taalgebruik toe waarbij de gemoedstoestand van het kind benoemd wordt en/of er afgestemd wordt op de gedachten en gevoelens van het kind - en leert opvoeders technieken aan om ditzelfde te doen wanneer ze tegen hun kind praten. Wanneer een kind bijvoorbeeld overprikkeld raakt in een spel - zich wegdraait van de ouder of moet huilen -, begrijpt een mind-minded ouder dit signaal en reageert adequaat door het spel te pauzeren en het kind de ruimte te geven om te herstellen. Het mind-minded taalgebruik draagt bij aan sensitief en responsief reageren, een andere voorwaarde voor veilige gehechtheid, maar ook aan de emotieregulatie van het jonge kind (Kirk et al., 2015; Zeegers et al., 2018). De uitvoerder geeft tussendoor complimenten en tips (**feedback, reinforcement**) en wijst opvoeders op signalen en reacties waarop ze bij hun kind kunnen letten (**providing cues**).

Tot slot wordt in de Dreumesfunlessen aandacht besteed aan het vergroten van de autonomie van het kind. Opvoeders worden aangemoedigd om hun kind zoveel mogelijk ruimte te geven om de materialen zelf te laten verkennen (**direct experience**), maar beschikbaar te blijven om hun kind te ondersteunen tijdens uitdagende activiteiten volgens het principe van scaffolding (Vygotsky, 1978). De kinderen worden gestimuleerd zelf te exploreren door aantrekkelijk speelmateriaal uit te stallen (**entertainment education**). Het stimuleren van de autonomie kan bijdragen aan het bevorderen van de hechtingsrelatie tussen opvoeder en kind (Ainsworth et al., 1978; Whipple et al., 2011). Het kind leert vertrouwen op de nabijheid van de opvoeder waardoor de eigeneffectiviteit van het kind tevens toeneemt (**self-affirmation**).

Subdoel 2. Na afloop van de interventie voelen opvoeders zich meer competent en zeker.

Het vertrouwen dat opvoeders in zichzelf hebben wat betreft opvoeden toont samenhang met de daadwerkelijke opvoedcompetenties en opvoedvaardigheden. Opvoeders voelen zich zekerder en competent over hun opvoedstijl wanneer ze geloven dat ze over de juiste kennis en vaardigheden beschikken, en halen bovendien meer gevoelens van plezier, succes en voldoening uit het opvoeden (Davidson Arad et al., 2020; Schuengel & Oosterman, 2019). Bijna alle opvoeders geven echter aan weleens opvoedvragen en opvoedonzekerheden te ervaren. Een veelvoorkomende opvoedvraag onder opvoeders van dreumesen is dat zij niet goed weten hoe ze de ontwikkeling van hun kind kunnen stimuleren. Door opvoeders tijdens de Dreumesfunlessen lichte opvoedondersteuning in de vorm van spelactiviteiten te bieden, kunnen opvoeders hun kennis en vaardigheden uitbreiden om onderstimulatie en overstimulatie van hun kind te voorkomen. Dit wordt

bereikt door de kennis van opvoeders over het ontwikkelingsverloop en ontwikkelingsstimulatie uit te breiden (**informing**), door opvoeders actief te laten oefenen met geleerde kennis en vaardigheden (**active learning**) en door opvoeders te bekrachtigen met positieve feedback (**feedback, reinforcement**). Ook belicht de uitvoerder verschillende relevante opvoed- en opgroeithema's tijdens de lessen, zoals stimuleren en structureren en het omgaan met driftbuien (**informing**). In de sociaal-cognitieve leertheorie wordt daarnaast het belang van zelfeffectiviteit benadrukt, ofwel het geloof dat iemand heeft in zijn of haar kunnen (Bandura, 1971). Zelfeffectiviteit is een voorspeller voor motivatie, bij een hoge mate van zelfeffectiviteit over bepaald gedrag zal de persoon in kwestie gemotiveerder zijn dit gedrag uit te voeren dan wanneer de persoon weinig geloof in eigen kunnen ervaart (**self-affirmation**). Zelfeffectiviteit wordt versterkt door directe ervaringen van succes in eerdere pogingen om iets te leren (**guided practice, goal setting**), observatie van het succes van anderen (**modeling, provide opportunities for social comparison**) en aanmoediging en ondersteuning wanneer iets niet lukt (**reinforcement**). Het vergroten van de zelfeffectiviteit wordt bij Dreumesfun voornamelijk toegepast op de opvoeders door het geven van positieve feedback (**reinforcement**), daarnaast geeft de mogelijkheid om andere opvoeders te observeren de opvoeders het gevoel dat zij de activiteit ook uit kunnen voeren (**provide opportunities for social comparison**). De opvoeders worden tussentijds aangemoedigd door de andere opvoeders en uitvoerder en na iedere activiteit volgt een applaus (**reinforcement**).

Subdoel 3. Na afloop van de interventie ervaren opvoeders een versterking van hun sociale steunnetwerk.

Dreumesfun ziet ook het uitbreiden van het sociale steunnetwerk van opvoeders als een belangrijk doel. Bij iedere bijeenkomst zijn er drie momenten waarop opvoeders buiten het leslokaal met elkaar kunnen praten, waarbij koffie en thee klaarstaat om onderling contact extra te stimuleren. Ook wordt het sociale contact tussen opvoeders gestimuleerd doordat er een Whatsappgroep wordt aangemaakt, waarin opvoeders met elkaar contact kunnen hebben. Dreumesfun faciliteert hiermee mogelijkheden voor opvoeders om hechte banden met elkaar op te bouwen, zodat zij ook buiten de interventie om steun bij elkaar kunnen zoeken en op elkaar terug kunnen vallen (**mobilizing social networks, developing new social network linkages**).

Naast het versterken van het sociale steunnetwerk, biedt de klassikale setting van Dreumesfun mogelijkheden om opvoedspanning en opvoedonzekerheid onder opvoeders af te laten nemen. Bij Dreumesfun zien opvoeders namelijk dat andere opvoeders ook opvoedvragen en opvoedonzekerheden hebben (**shifting focus, provide opportunities for social comparison**). Opvoeders denken soms onterecht dat ze de enigen zijn met onzekerheden of problemen. De ouderschapstheorie (van der Pas, 2017) veronderstelt dat ouderschap kwetsbaar maakt, het is niet haalbaar of realistisch om altijd alles goed te doen. Door als uitvoerder tijdens de Dreumesfunlessen een veilige en positieve omgeving te creëren (**facilitation**), in te spelen op relevante onderwerpen en vragen (**individualization**) en gesprekken over de opvoeding in gang te zetten, voorziet Dreumesfun in een plek waar opvoeders met andere personen dan hun partner kunnen praten over de opvoeding (**interpersonal contact**) zodat opvoedspanningen afnemen (Van der Pas, 2017). De uitvoerder geeft tijdens de bijeenkomsten zelf uitleg en tips, maar vraagt ook regelmatig of opvoeders tips voor elkaar hebben (**peer education**). Het uitwisselen van opvoedtips nodigt uit om over opvoeding te praten, wat opvoedspanning vermindert en gevoelens van verbondenheid bevordert (**self-affirmation, provide opportunities for social comparison**) (van der Pas, 2017).

Aansluiting op werkzame elementen van preventieve opvoedinterventies

Crone et al. (2021) onderzochten in een meta-analyse wat er bekend is over de effectiviteit van kernelementen van preventieve opvoedinterventies. In totaal namen zij 222 interventies mee in de analyse. De meeste opvoedinterventies waren gericht op ouders van kinderen van 0-4 jaar. Bij bijna twee-derde van de interventies ging het om geïndiceerde preventie.

Een meerderheid van de interventies liet positieve effecten zien op het opvoedgedrag van ouders met een effectgrootte van gemiddeld 0,34 (Hedges' g). De meta-analyse laat zien dat interventies gericht op ouder-kind interactie de grootste effecten op opvoedgedrag laten zien bij de groep 0-4 jarigen als er sprake is van lichte opvoedingsproblemen. Indien er nog geen specifieke problemen zijn (dus als er sprake is van universele preventie) dan laten juist groepsinterventies grotere effecten zien, ongeacht leeftijdsgroep of doelgroep (lage SES, etnische minderheidsgroep). Dit sluit aan bij de aanpak van Dreumesfun.

Over alle interventies bleken interventies die gedragstechnieken gebruiken - zoals het voordoen van het gedrag, doelen stellen en plannen, feedback en monitoren, oefenen en associëren - de grootste effecten te hebben (effectgrootte van 0,34 (Hedges' g) of hoger). Over het algemeen bleek voor de meeste groepen van technieken te gelden dat als een bepaalde techniek gebruikt wordt dat dit niet leidt tot betere effecten dan als die techniek niet gebruikt wordt. Alleen als interventies aandacht hebben voor het oefenen van het opvoedgedrag leidt dit daadwerkelijk tot een statistisch significant groter effect in vergelijking met interventies die deze techniek niet noemen. Bij de 0-4 en 4-12 jarigen leidt daarbij de techniek feedback en monitoring⁴ van het gedrag tot een statistisch significant groter effect en bij gezinnen met een lage SES het bieden van sociale steun. Ook dit sluit aan bij de aanpak van Dreumesfun waarin het voordoen van elke activiteit en het grondig oefenen (via het dakpanmodel waarbij veel activiteiten nieuw en uitdagend zijn, maar altijd minstens één activiteit een herhalend element heeft) centraal staan. Opvoeders passen het geleerde direct in praktijk toe, zien voorbeelden van elkaar, ontvangen laagdrempelige feedback (van de uitvoerder en van elkaar) en krijgen ruimte om opvoed- en ontwikkelingsvragen te stellen en met elkaar te delen.

⁴ Feedback geven op het gedrag van ouders en het monitoren van het opvoedingsgedrag (door ouders zelf of anderen).

4. Onderzoek

Onderzoek naar de uitvoering

Wielemaker, L., Magito, M. & Zandvliet, T. (2020). *Dreumesfun. Evaluatierapport naar de uitvoering en waardering*. Almere: Jonge Kind Centrum.

Voor het onderzoek naar de uitvoering is er een procesevaluatie uitgevoerd onder de Uitvoerder van Dreumesfun ($N = 1$) en een deel van de huidige deelnemers ($N = 16$). Met de Uitvoerder is een semigestructureerd interview gehouden over de uitvoering van en ervaringen met Dreumesfun. Onder de deelnemers is gebruik gemaakt van een online enquête via Google Forms, waarin zes vragen gesteld zijn over Dreumesfun.

Onderzoek met de Uitvoerder

Uit het interview met de uitvoerder kwam naar voren dat Dreumesfun op basis van ervaringen vanuit de praktijk in de loop der jaren aangepast is en niet meer helemaal in overeenstemming is met de beschikbare handleiding. Zo wordt er steeds meer gebruik gemaakt van open einde speelmateriaal, waardoor ieder kind op zijn eigen ontwikkelingsniveau mee kan spelen. Naar aanleiding van deze bevinding zijn sommige activiteiten weggelaten, omdat deze in de praktijk niet aansloegen bij opvoeders en kinderen. Hiervoor zijn (op basis van nieuw literatuuronderzoek) nieuwe activiteiten (met bijbehorende nieuwe achtergrondinformatie in de lesplannen) in de plaats gekomen, die een betere aansluiting hebben op de dreumesperiode en de bijbehorende ontwikkeling. Enkele aanpassingen zijn bijvoorbeeld:

- het inkorten van een parcours dat bestond uit 7 elementen naar 4 elementen om beter aan te kunnen sluiten bij de korte spanningsboog van de dreumesen
- het gebruiken van ballonnen in plaats van ballen omdat ballonnen lichter zijn en wat rustiger 'vliegen'
- andere aanpassingen in de materialen, zoals het gebruiken van brinta met water in plaats van haveremout met water om klei te maken
- aanpassingen in de begeleidende muziek bij bepaalde activiteiten (bijvoorbeeld van muziek die te snel bleek voor de uitvoering naar rustiger, jazzy muziek)

Wel is de opbouw van de lessen hetzelfde gebleven, en is het principe van spelenderwijs leren en de ontwikkeling stimuleren ook behouden. Daarnaast kwam uit het onderzoek naar voren dat er de beschikbaarheid is over voldoende speelmateriaal voor elke les.

De uitvoerder geeft aan dat de doelgroep die bereikt wordt wel een specifiek soort opvoeder is, en dat het jammer is dat bepaalde risicogroepen niet bereikt worden, die juist extra zouden kunnen profiteren van Dreumesfun. Over de uitvoering geeft de uitvoerder aan dat het geven van de lessen veel voldoening geeft, vooral wanneer gekeken wordt naar de interactie tussen de opvoeders en kinderen en het plezier wat zij uit de lessen halen. Daarnaast hangt er een ontspannen sfeer, waardoor de opvoeders en kinderen ook op hun gemak zijn en zich snel thuis voelen in de groep.

Onderzoek onder de deelnemers

Redenen om te starten met Dreumesfun: De meest genoemde redenen om te starten met Dreumesfun zijn het stimuleren van de ontwikkeling van het kind en het contact maken met andere kinderen en opvoeders. Daarnaast zijn opvoeders op zoek naar een ontwikkelingsuitdaging voor hun kind.

Verwachtingen van Dreumesfun: Verwachtingen die werden genoemd zijn: meer uitdaging in het spel, handvatten krijgen om ontwikkelingsstimulerend te spelen met je kind, meer contact krijgen met andere kinderen en leren over de opvoeding.

De betekenis van Dreumesfun voor de opvoeders: Opvoeders zien Dreumesfun als een wekelijks uur van samen plezier maken, spelen, aandacht voor het kind en nieuwe dingen leren. Daarnaast gaven deelnemers aan dat het sociale contact wat ze met andere opvoeders en kinderen maken heel erg fijn vinden.

Succespunten van Dreumesfun: De belangrijkste punten die deelnemers benoemden als succespunten zijn de ervaringen en kennis die zij opdeden over het ontwikkelingsstimulerende spel met de kinderen, zoals structuur aanbrengen. Opvoeders vinden het fijn dat ze in de les echt even aandachtig met hun kind kunnen spelen, zonder afleidingen van buitenaf. Creativiteit en diversiteit in de activiteiten wordt ook aangedragen als succes van Dreumesfun. Daarnaast geven opvoeders aan dat ze het contact met andere opvoeders heel erg waarderen en dat ze ook het sociale contact dat hun eigen kind met de andere kinderen maakt fijn vinden. De professionele begeleiding wordt ook genoemd als succespunt.

Verbeterpunten voor Dreumesfun: Qua verbeterpunten geven sommige deelnemers aan dat ze meer ondersteuning van gebaren zouden willen, zodat hun kinderen zich beter uit kunnen leren drukken. Om tegemoet te komen aan deze wens is er een cursus baby-/kindergebaren georganiseerd met een externe partij die hierin gespecialiseerd is. Ook gaf één van de opvoeders aan dat sommige materialen die in de les worden gebruikt, niet geschikt zijn om thuis te gebruiken, of dat zij hier niet de beschikking over hebben. Het bleek hier te gaan om materialen waar je vies van wordt (water, modder etc.). Omdat het binnen Dreumesfun wel van belang wordt geacht dat kinderen met deze materialen in aanraking komen, wordt uitgelegd dat dit niet noodzakelijk in huis hoeft, maar ook in de tuin of nabijgelegen omgeving kan. Daarnaast zou er volgens sommige deelnemers meer muziek en beweging geïmplementeerd kunnen worden. Muziek is geïntegreerd in Dreumesfun en speelt een rol bij elke activiteit (leidend of op de achtergrond). Soms hoort daar veel beweging bij en soms niet.

Naar aanleiding van de resultaten uit de onderzoeken is ook de achtergrondinformatie in de verschillende lesplannen geactualiseerd.

5. Samenvatting werkzame elementen

Dreumesfun bevat de volgende werkzame inhoudelijke elementen:

- Dreumesfun richt zich op de opvoeders van jonge kinderen. Vroeg interveniëren is belangrijk bij het bevorderen van de brede ontwikkeling van kinderen en het voorkomen van opvoedspanning en opvoedproblemen.
- Dreumesfun is ingebed in een continue lijn van ontwikkelingsstimulering en netwerkondersteuning (met het prequel programma 'Babyclub' en het vervolgprogramma 'Peutersteps').
- Dreumesfun is een gestructureerd programma met een duidelijke opbouw en herkenbare elementen, waardoor kinderen en opvoeders weten wat ze kunnen verwachten.
- De activiteiten worden dakpansgewijs aangeboden, waarbij bekende activiteiten op een alternatieve wijze worden aangeboden of worden aangevuld met nieuwe, moeilijkere activiteiten. Dit zorgt voor herkenning en structuur maar tegelijkertijd ook voor uitdaging.
- Dreumesfun is gericht op empowerment van zowel opvoeder als kind, in het bijzonder het vergroten van de opvoedcompetentie en zelf-effectiviteit van opvoeders.
- Actief en interactief leren staat centraal, voor zowel opvoeder als kind.
- Opvoeders doen kennis op over de ontwikkeling van hun kind en krijgen concrete handvatten om deze ontwikkeling zelf te stimuleren.
- De lesthema's gebruiken veel alledaagse (huiselijke en natuurlijke) materialen, wat het voor opvoeders makkelijker maakt om de activiteiten ook buiten de lessen te herhalen.
- De lesinformatie is afgestemd op de leeftijdsfase van de kinderen en laat ruimte vrij voor vragen en input van opvoeders, zodat iedere les goed op de groep kan worden afgestemd.
- Er wordt gebruik gemaakt van 'open einde speelmateriaal' wat aangepast kan worden aan het ontwikkelingsniveau en de belevingswereld van ieder kind.
- De hechtingsrelatie tussen opvoeder en dreumes wordt versterkt via specifieke activiteiten gericht op een positieve relatie, mind-minded taalgebruik en leren mentaliseren.
- Dreumesfun vindt plaats in een groepssetting waardoor opvoeders en kinderen van elkaar kunnen leren en het sociale steunnetwerk van opvoeders op een laagdrempelige manier wordt versterkt.
- Er wordt geïnvesteerd in een veilige en vertrouwelijke sfeer waarin niet over elkaar geoordeeld wordt.
- De aanwezigheid van opvoeders van kinderen in dezelfde leeftijd met herkenbare situaties en problemen zorgt ervoor dat het makkelijker wordt om opvoedvragen uit te wisselen.
- De begeleiders van Dreumesfun zorgen voor professionele begeleiding en beschikken over persoonlijke kwaliteiten, zoals inlevingsvermogen, enthousiasme en culturele sensitiviteit.
- De begeleiders van Dreumesfun zijn faciliterend, fungeren tijdens de spelactiviteiten als rolmodel en bekrachtigen gedrag door het geven van positieve feedback.

6. Aangehaalde literatuur

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Alink, L., van IJzendoorn, R., Euser, E., & Bakermans-Kranenburg, M. (2014). Gehechtheid en kindermishandeling. In *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie* (pp. 419-441). Bohn Stafleu van Loghum: Houten.
- Arnold, R., & Colburn, N. (2005). Oh! What a Smart Baby: What You Need to Know about Children's Brain Development. *School library journal*, 51(2), 37.
- Asscher, J., Hermanns, J., & Dekovic, M. (2008). Behoeftte aan opvoedingsondersteuning van ouders van jonge kinderen. *Pedagogiek*, 28(2), 114-127.
- Bakker, I., Bakker, K., Van Dijke, A., & Terpstra, L. (1998). *O & O in perspectief*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. Morristown, NJ: General Learning Press.
- Bartelink, C., & Verheijden, E. (2015). *Wat werkt bij het versterken van het sociale netwerk van gezinnen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Blokland, G., Prinsen, B., Kok, C., & van Wijngaarden, J.U.L.E.S. (2003). *De jeugd heeft de toekomst. Preventie van psychosociale problematiek bij jeugdigen, maatwerk van de GGD*. Utrecht: NIZW/GGD Nederland.
- Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren* (8e compleet herziene druk).
- Bloomfield, L., & Kendall, S. (2012). Parenting self-efficacy, parenting stress and child behaviour before and after a parenting programme. *Primary health care research & development*, 13(4), 364-372.
- Bohn Stafleu van Loghum. (2016). Babygebaren: Doen!. *Kinderopvang*, 26(11), 23-23.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss v. 3 (Vol. 1)*. New York: Basic Books
- Bradley, R. H. (2007). Parenting in the breach: How parents help children cope with developmentally challenging circumstances. *Parenting Science and Practice*, 7, 99-148.
- Bucx, F., & de Roos, S. (2011). *Opvoeden in Nederland., Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Colonnesi, C., Konijn, C., Kroneman, L., Lindauer, R. J., & Stams, G. J. J. (2021). Mind-mindedness in out-of-home Care for Children: Implications for caregivers and child. *Current Psychology*, 1-13.
- Crone, M., van Mourik, E. & Jooisse, E. (2021). De identificatie van werkzame elementen in preventieve opvoedinterventies. In: M. Crone & H. Jonkman, *Programma's, praktijk en*

professionals. *Werkzame elementen in preventieve opvoedinterventies. Resultaten van de CIKEO-project* (pp. 35-49). Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Davidson Arad, B., McLeigh, J. D., & Katz, C. (2020). Perceived collective efficacy and parenting competence: the roles of quality of life and hope. *Family process*, 59(1), 273-287.

Deković, M., & Prinzie, P. (2014). Gezin en afwijkende ontwikkeling. In P. Prins, & C. Braet (Red.), *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie. Over aanleg, omgeving en verandering* (pp. 143-165). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Del Vecchio, T., & O'leary, S. G. (2006). Antecedents of toddler aggression: Dysfunctional parenting in mother-toddler dyads. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 35(2), 194-202.

Eldredge, L. K. B., Markham, C. M., Ruiters, R. A., Fernández, M. E., Kok, G., & Parcel, G. S. (2016). *Planning health promotion programs: an intervention mapping approach*. (4e ed.) San Francisco, VS: Jossey-Bass.

Fierloos, I. N., Windhorst, D. A., Fang, Y., & Raat, H. (2020). *Empirisch onderzoek naar opvoedonzekerheid en het gebruik van opvoedondersteuning. Werkzame elementen in preventieve opvoedinterventies*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Gilmore, J. H., Knickmeyer, R. C., & Gao, W. (2018). Imaging structural and functional brain development in early childhood. *Nature Reviews Neuroscience*, 19(3), 123.

Gleeson, J. P., Hsieh, C. M., & Cryer-Coupet, Q. (2016). Social support, family competence, and informal kinship caregiver parenting stress: The mediating and moderating effects of family resources. *Children and Youth Services Review*, 67, 32-42.

Goorhuis, S. M., & Schaerlaekens, A. M. (2012). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie: bij Nederlandssprekende kinderen*. Amsterdam: De Tijdstroom Uitgeverij.

Holden, G. W., & Miller, P. C. (1999). Enduring and different: A meta-analysis of the similarity in parent's child rearing. *Psychological Bulletin*, 125(2), 223-254.

Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., Van der Laan, P. H., Smeenk, W., & Gerris, J. R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of abnormal child psychology*, 37, 749-775.

Ince, D. & Kalthoff, H. (2020). *Opgroeien en opvoeden. Normale uitdagingen voor kinderen, jongeren en hun ouders*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Ince, D., van Yperen, T. & Valkestijn, M. (2018). *Top tien beschermende factoren. Voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Janssen, A. (2023). *De relatie tussen zelfregulatievaardigheden van peuters en opvoedgedrag van moeders: de verklarende rol van opvoedstress*. Utrecht: Universiteit Utrecht (Master's thesis).

Jonkman, H., Crone, M. R., Hosman, C. M. H., & Raat, H. (2020). *Werkzame elementen in preventieve opvoedinterventies, deel 1: Overzicht, samenvatting en conclusies*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Keuskamp, F. J. (2013). *Opvoedonzekerheid bij ouders* (Master's thesis).

Kirk, E., Pine, K., Wheatley, L., Howlett, N., Schulz, J., & Fletcher, B. (2015). A longitudinal investigation of the relationship between maternal mind-mindedness and theory of mind. *British journal of developmental psychology*, 33(4), 434-445.

Kluwer, E. S. (2010). From partnership to parenthood: A review of marital change across the transition to parenthood. *Journal of Family Theory & Review*, 2(2), 105-125.

Knorth, E. J. (2016). Ontwikkeling door opvoeding: Inzicht en uitzicht. In W. Staal, J. Vorstman, & R. J. van der Gaag (editors), *Leerboek ontwikkelingsstoornissen in de levensloop: Een integrale medische en psychologische benadering (blz. 119-136)*. Artikel 8 De Tijdstroom.

Kochanska, G., Aksan, N., & Carlson, J. J. (2005). Temperament, relationships, and young children's receptive cooperation with their parents. *Developmental Psychology*, 41(4), 648.

Legault, L. (2016). Intrinsic and extrinsic motivation. *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. Springer.

Ligtermoet, I., & Okma, K. (2014). *Steun voor aanstaande ouders bij ouderschap en opvoeding. Visiedocument voor gemeenten*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Maas, J. (2013). *Mother & Fetus: The start of a relationship*. Tilburg: Universiteit Tilburg.

Macintyre, C. (2011). *Enhancing learning through play: A developmental perspective for early years settings*. Routledge.

Moreira, H., & Canavarro, M. C. (2018). The association between self-critical rumination and parenting stress: The mediating role of mindful parenting. *Journal of Child and Family Studies*, 27(7), 2265-2275.

Mourik, K. van (2018). *Cultural adaptation of a parenting intervention for parents in multi-ethnic disadvantaged neighborhoods. Contextualised content in a built-in module*. Leiden: Leiden University Medical Center.

Nederlands Jeugdinstituut (z.d.). *Baby. Zelfstandigheid: veiligheid, voorspelbaarheid en sturing*. Geraadpleegd 16 augustus 2023, van [Baby | Zelfstandigheid: veiligheid, voorspelbaarheid en sturing | Nederlands Jeugdinstituut \(nji.nl\)](https://www.nji.nl/nl/onderwerpen/baby-zelfstandigheid-veiligheid-voorspelbaarheid-en-sturing).

Okorn, A., Verhoeven, M. & van Baar, A. (2022) The Importance of Mothers' and Fathers' Positive Parenting for Toddlers' and Preschoolers' Social Emotional Adjustment, *Parenting*, 22 (2), 128-151.

Oudhof, M., de Wolff, M.S., de Ruiter, M., Kamphuis, M., L'Hoir, M. & Prinsen, B. (2013). *JGZ-richtlijn opvoedingsondersteuning*. Utrecht: Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ).

Piaget, J. (1971). The theory of stages in cognitive development. In D. R. Green, M. P. Ford, & G. B. Flamer, *Measurement and Piaget*. McGraw-Hill.

Pont, S. (2012). *Mensenkinderen!: de zeventien belangrijkste ontwikkelingsgebieden van kinderen tussen nul en vier jaar:(en twaalf belangrijke gevolgen voor hun opvoeding)*. Bakker.

Ponzoni, E., & Distelbrink, M. (2015). *Opvoedsteun in de buurt. Schakelen tussen formele en informele voorzieningen*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

Rokhanawati, D., Salimo, H., Andayani, T. R., & Hakimi, M. (2023). The Effect of Parenting Peer Education Interventions for Young Mothers on the Growth and Development of Children under Five. *Children*, 10(2), 338.

Roseboom, T. (2018). *De eerste 1000 dagen: het fundamentele belang van een goed begin vanuit biologisch, medisch en maatschappelijk perspectief*. De Tijdstroom.

Schuengel, C., & Oosterman, M. (2019). Parenting self-efficacy. In *Handbook of parenting* (pp. 654-680). Routledge.

Steckler, A. B., Linnan, L., & Israel, B. (2002). *Process evaluation for public health interventions and research* (Vol. 28). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Timmermans, M., van Heerwaarden, Y., Pijpers, F. & Carmiggelt, B. (2015). *Ontwikkelingsaspecten & Omgevingsinteractie (O&O) Schema*. Utrecht: Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ).

Thomann, C. R., & Carter, A. S. (2008). Social and emotional development theories. In M. M. Haith & J. B. Benson (Eds.), *Encyclopedia of infant and early childhood development* (pp. 199–207). Cambridge, MA: Academic Press

Van der Pas, A. (2017). *Theorietool ouderschap. De theorie in een notendop*. Verhage, M. (2013). *Van verwachten tot ervaren. De rol van parenting self-efficacy in de transitie naar ouderschap*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam

Verhoeven, M., van Baar, A. L., & Deković, M. (2019). Parenting toddlers. In *Handbook of parenting* (pp. 56-80). Routledge.

Von Suchodoletz, A., Trommsdorff, G., & Heikamp, T. (2011). Linking maternal warmth and responsiveness to children's self-regulation. *Social Development*, 20(3), 486-503.

Vygotsky, L. (1978). Social development theory. *Instructional Design*.

Wall, G. (2018). 'Love builds brains': representations of attachment and children's brain development in parenting education material. *Sociology of health & illness*, 40(3), 395-409.

Whipple, N., Bernier, A., & Mageau, G. A. (2011). Broadening the study of infant security of attachment: Maternal autonomy-support in the context of infant exploration. *Social Development, 20*(1), 17-32.

Wielemaker, L., Magito, M. & Zandvliet, T. (2020). *Dreumesfun. Evaluatierapport naar de uitvoering en waardering*. Almere: Jonge Kind Centrum.

Zeegers, M. A., Colonnese, C., Stams, G. J. J., & Meins, E. (2017). Mind matters: A meta-analysis on parental mentalization and sensitivity as predictors of infant-parent attachment. *Psychological Bulletin, 143*(12), 1245.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Kenniscentrum Sport & Bewegen, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

